

Council of Europe Human Rights Files No.13
Брошури по правата на човека на Съвета на Европа - No.13

ЧЛЕН 6
НА ЕВРОПЕЙСКАТА КОНВЕНЦИЯ ЗА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА
ПРАВОТО НА СПРАВЕДЛИВ СЪДЕБЕН ПРОЦЕС

Андрю Гротриън

Този материал представлява превод на брошурата, издадена от Съвета на Европа през 1994 г. под заглавие *Article 6 of the European Convention on Human Rights - The right to a fair trial*. Издаването му на български език стана възможно благодарение на финансовата подкрепа на Съвета на Европа и Института “Отворено общество” – Ню Йорк (OSI-NY).

Оригиналните названия на всички казуси са дадени в скоби с цел да се улесни изследователската работа с оригиналните текстове.

Превод – Орлин Конов, Петя Маринова и Борислав Петранов

Редакция – Петър Коларов

Коректор – Искра Карагюлева

©Всички права на българското издание запазени.

Информационен център а Съвета на Европа – София

Интерайтс – международен център за юридическа защита на правата на човека – Лондон

Съдържание

 	Увод.....	4	
II. Приложимост на член 6			
A. Общи положения			5
B. "... определянето на неговите граждански права и задължения ..."			5
C. "... наличието на каквото и да е наказателно обвинение срещу него ..."			11
D. Приложимост при апелативни и конституционни процедури			14
III. Правото на съд			14
A. "... независим и безпристрастен съд, създаден в съответствие със закона ..."			15
B. Юрисдикция на съда			17
C. Достъп до съд			17
IV. Публичност на процеса и съдебното решение.....			18
V. Разумен срок.....			19
VI. Справедливост на процедурата - Общ коментар.....			21
VII. Презумпция за невиновност (член 6, алинея 2).....			22
VIII. Правото на всеки обвиняем да бъде информиран за обвиненията срещу него (Член 6, алинея 3.а)			24
IX. Време и възможности (член 6, алинея 3.б)			25
X. Защита лично или чрез адвокат (Член 6, алинея 3.с)			26
XI. Участие и разпит на свидетели (член 6, алинея 3.д)			27
XII. Безплатни услуги на преводач (член 6, алинея 3.е.)			28
XIII. Заключение			30
Бележки.....			31

I. Увод

1. Член 6 от Европейската конвенция за правата на човека гарантира правото на справедлив съдебен процес в граждански и наказателни дела. Алинея 1 на член 6 гарантира правото на всяко лице на справедливо и публично гледане на неговото гражданско или наказателно дело от съд. Алинеи 2 и 3 съдържат правила, отнасящи се до наказателното производство, характеризирани от Европейския съд по правата на човека като съставни елементи на общата концепция за справедлив съдебен процес, залегнала в алинея 1 [1]. Пълният текст на член 6 е следният:

“ 1. Всяко лице при определянето на неговите граждански права и задължения или при наличието на каквото и да е наказателно обвинение срещу него има право на справедливо и публично гледане на неговото дело в разумен срок от независим и безпристрастен съд, създаден в съответствие със закона. Съдебното решение се обявява публично, но пресата и публиката могат да бъдат отстранявани по време на целия или на част от съдебния процес в интерес на нравствеността, обществената и националната сигурност в едно демократично общество, когато това се изисква от интересите от непълнолетните лица или за защита на личния живот на страните по делото или ако съдът счита това за извънредно необходимо в случаите, в които поради специални обстоятелства публичността би нанесла вреда на интересите на правосъдието.

2. Всяко лице, обвинено в криминално престъпление, се счита за невинно до доказване на вината му в съответствие със закона.

3. Всяко лице, обвинено в криминално престъпление, има в частност следните права:

a. да бъде незабавно и в подробности информирано за характера и причините за обвинението срещу него на разбираем за него език;

b. да има достатъчно време и възможности за подготовка на своята защита;

c. да се защитава лично или да ползва адвокат по свой избор; ако не разполага със средства за заплащане на адвокат, да му бъде предоставена безплатно служебна защита, когато го изискват интересите на правосъдието;

d. да участва в разпита или да изисква разпит на свидетелите на обвинението и да изисква призоваването и разпитът на свидетелите на защитата да се извършват при същите условия, както на свидетелите на обвинението;

e. да ползва безплатно услугите на преводач, ако не разбира или не говори езика, използван в съда.”

2. Член 6 е една от най-важните разпоредби на Конвенцията. Това е видно и от начина, по който подхождат към неговото тълкуване органите по Конвенцията. Така например Европейският съд е заявил, че с оглед на “забележителното място”, което правото на справедлив съдебен процес заема в едно демократично общество, ограничителното тълкуване би било несъвместимо с предмета и целите на тази разпоредба. [2]. В делото Голдер (Golder), което повдигна въпроса дали член 6 гарантира правото на достъп до съд, Европейският съд разгледа задълбочено подхода, който трябва да възприеме към тълкуването на Конвенцията като цяло и на член 6, алинея 1, в частност. Опирайки се на принципите, съдържащи се в членове 31 - 33 от Виенската конвенция за правото на договорите (1969), Съдът обърна особено внимание върху съдържащото се в преамбюла на Конвенцията позоваване на “върховенството на закона”, като общо наследство на договарящите се страни. [3]. Съдът също така счита за необходимо да вземе пред вид “общите принципи на правото, признати от цивилизованите държави”, включващи принципа “всеки граждански иск да може да бъде предявен пред съдия” и принципа на международното право, който забранява отказа от правораздаване. [4]. По-късно, по повод на друго дело, Съдът се позова на централното място, което член 6 заема в Конвенцията и заяви, че той “отразява фундаменталния принцип на върховенството на закона.”

3. Съдебната практика по чл. 6 надхвърля тази по който и да е друг член на Конвенцията. Това може би не е изненадващо, като се има предвид обхвата и важността на правата, които той гарантира и обема на граждански, наказателни и други съдопроизводства в държавите - страни по Конвенцията. Възниквали са сериозни проблеми във връзка с неговия обхват и най-вече с неговата приложимост при административни и дисциплинарни процедури. Голям брой дела са

засягали продължителността на процедурата - т. нар. “разумен срок”. Разглеждани са и множество други проблеми, засягащи както общи аспекти на националното право и съдебна практика, така и подробности на процедурата в конкретни случаи.

4. Настоящото изследване има за цел да очертае обхвата и изискванията на член 6, така, както той е бил тълкуван в тази обширна съдебна практика. Първо е разгледан въпросът за приложимостта, след това въпросът за достъпа до съд, изискванията, свързани със самия съд, и публичността, справедливостта и продължителността на съдебното производство.

II. Приложимост на член 6

A. Общи положения

5. Приложимостта на член 6 е определена в първото му изречение. Според английския текст “всяко лице при определянето на неговите граждански права и задължения или при наличието на каквото и да е наказателно обвинение срещу него има право на ... гледане на неговото дело ... от съд.” Френският текст е структуриран по различен начин и гласи: “*Toute personne a droit à ce que sa cause soit entendue ... par un tribunal ... qui décidera, soit des contestations sur ses droits et obligations de caractère civil, soit du bien-fondé de toute accusation en matière pénale dirigée contre elle*” (Всяко лице има право неговото дело да бъде разгледано ... от съд, който да се произнесе или по спор относно неговите граждански права и задължения, или за основателността на обвинения от наказателен характер, отправени срещу него.

6. От двата текста става ясно, че само дела, отнасящи се до “граждански права и задължения” или “наказателни обвинения”, попадат в обсега на член 6. Следователно, той е неприложим към процедури, които не попадат в една от двете категории. Нещо повече, в съдебната практика на Европейския съд е ясно установено, че концепциите, за които става въпрос, са автономни и вътрешноправното класифициране на дадено “право” или “обвинение” не е окончателно за определяне на приложимостта на член 6. [6] Следващите точки разглеждат приложимостта на член 6 във всеки един от тези аспекти.

B. “...определянето на неговите граждански права и задължения...”

i. Увод

7. По силата на тази фраза член 6 е очевидно приложим при частноправни спорове между лица, касаещи например иски за обезщетение при телесна повреда или клевета [7], иски за договорни задължения, спорове от семейното право [8] и други подобни. Трудности, обаче, възникнаха по отношение на неговата приложимост в областта на публичното право, например при дела, в които изпълнителен или дисциплинарен орган е упълномощен от закона да предприема действия в ущърб на правата или интересите на личността. В значителна степен съдебната практика на Съда е развита точно в такива случаи, в които има подобен елемент на публичното право.

ii. Приложимост при спорове с държавни органи

8. В началото Европейската комисия изглежда е тълкувала член 6 като неприложим при чисто административни производства [9], или процедури, засягащи правата или задълженията по публичното, за разлика от частното, право. По-късно, въпросът за приложимостта на член 6 в тази област е разгледан от Комисията и Съда в делото Рингайзен (Ringelsen). Това дело засяга процедура пред австрийски административни органи (районни и окръжни комисии за сделки с недвижими имоти), от които Рингайзен е трябвало да получи одобрение на договор за покупка на селскостопански имот. Това одобрение му било отказано и договорът станал нищожен. Рингайзен се оплакал пред Европейската комисия, че окръжната комисия (пред която той обжалвал

решението на районната) е била пристрастна и твърдял, че е нарушен член 6. Австрийското правителство поддържаше становището, че член 6 не е приложим в този случай.

9. Комисията реши с мнозинство, че член 6 е неприложим. Мнозинството се обяви за ограничително тълкуване на фразата “граждански права и задължения”, което да покрива единствено онези правни отношения, които са “типични за взаимоотношенията между частни лица, изключвайки правните отношения, при които гражданите се изправят срещу онези, които упражняват държавна власт” [11]. Членовете на Комисията достигнаха до това тълкуване, анализирайки текста и подготвителните работи (*travaux préparatoires*) на Конвенцията. Те посочиха, че в много случаи в държавите - страни по Конвенцията (например в областта на планирането, лицензирането и отчуждаването), правата и задълженията на гражданите зависят от решенията на държавни органи, които не отговарят на условията, залегнали в член 6, алинея 1. Системите за съдебен контрол върху административната дейност в отделните държави имат съществени различия, но изглежда обща тяхна черта е, че някои елементи от правомощията на администрацията не подлежат на съдебен контрол: “Ако даден административен орган е действал коректно и в рамките на закона, съдията много рядко, ако изобщо, може да реши дали административното решение е добре обосновано по същество или не”. Комисията стигна до извода, че разширителното тълкуване на “граждански права и задължения” следователно е несъвместимо с намеренията на държавите - страни по Конвенцията. [12]. Малцинството от членовете на Европейската комисия сметна, че член 6 е приложим, и че той гарантира правото на съдебен контрол на законността на административни решения, засягащи граждански права, гарантирани от вътрешното законодателство.

10. Когато делото бе разгледано от Съда, той възприе много по-широко тълкуване на член 6, алинея 1. Съдът постанови, че членът се прилага към “всички процедури, чийто резултат е решаващ за частните права и задължения” и че “характерът на законодателството, съгласно което се решава спорният въпрос (гражданско, търговско, административно право, и т.н.) и характерът на органа, компетентен за неговото решаване (съд, административен орган и т.н.), следователно, не са от значение”. Съдът посочи, че Рингайзен е имал правото да получи одобрение на договора за продажба, ако (както той твърди) е изпълнил условията, залегнали в законодателството и отбеляза, че : “независимо че прилага разпоредби на административното право, решението на окръжната комисия е решаващо за отношения от гражданското право (“*de caractère civil*”) между Рингайзен и семейство Рот”. Следователно, заключи Съдът, това е достатъчна причина за приложимостта на член 6. [14]

11. Европейският съд потвърди този подход и в делото Кьониг (Konig), което засягаше продължителността на процедурата в германските административни съдилища, пред които жалбоподателят е оспорвал решенията на административен орган (Regierungspräsident), оттеглил разрешението му да практикува медицина и да ръководи клиника. Правителството оспори приложимостта на член 6 в дела, засягащи действия, извършени от държавата в качеството и на суверен. Съдът не се съгласи и счете, че когато едно дело засяга спор между индивид и държавен орган, не е решаващ въпросът дали последният е действал “като частно лице или в своята суверенна роля”. Единствено “характерът на правото, за което става въпрос” е от значение при решаването дали делото засяга “определянето на гражданско право”.

iii. Принципи, развити от Европейския съд

12. Този подход откри възможност за прилагането на член 6, алинея 1 към широк кръг публичноправни процедури и съдебната практика на Европейския съд разви редица общи принципи. По-конкретно, за да бъде приложим член 6, са необходими три условия: наличието на реално и сериозно оспорване на “права” или “задължения”, за които може достатъчно основателно да се твърди, че са признати от вътрешното законодателство; изходът от спора да е решаващ за съответните права или задължения; тези права или задължения да са “граждански по характер”. [16]

iv. Основателност на иска по вътрешното законодателство

13. Що се отнася до първото от тези изисквания, не съществува право, изискващо съдът да се произнася по иск, който няма никакво основание във вътрешното право. Член 6 се отнася главно до механизма, който държавата трябва да предвиди за решаването на спорове, които възникват по вътрешното право. Той не изисква националното законодателство да има конкретно материално съдържание. Така например, не възниква нарушение на член 6, когато законодателството, даващо право на наемателите да закупуват къщите си, не позволява съдебно преразглеждане на основанията в индивидуални случаи, след като нормативните изисквания за покупката са удовлетворени. [17] По същия начин, нормативно изискване, което ограничава възможностите да се искат компенсации за нарушаване на спокойствието поради шум от самолети, не нарушава член 6. [18] И в двата случая, действията на жалбоподателите са били ограничени, тъй като по вътрешното законодателство те нямат съответното гражданско "право".

14. Тези случаи следва да се разграничават от онези, в които е налице гражданско "право", но в които се поставя законово ограничение върху достъпа до съд, например в случая с душевно болен пациент. [19] Границата между двата вида дела не винаги е очевидна. Органите по Конвенцията имат право да преразглеждат правомерността на всяко едно ограничение на достъпа до Съда (виж параграфи 61-71 по-долу), но нямат принципно юрисдикция по член 6 да разглеждат доколко вътрешното законодателство, което определя самото съдържание на "гражданските права", е основателно или желателно. Такива норми, обаче, не винаги са извън обсега на контрол на органите по Конвенцията, тъй като Комисията е счела, че има юрисдикция да контролира дали даден правен имунитет (в конкретния случай освобождаване на военнослужещи от гражданска отговорност при небрежност) не представлява "произволно ограничаване на същностните гражданскоправни действия на жалбоподателя" [20].

v. Несъгласие с дискреционни решения, и др. - има ли спор относно "права"?

15. В областта на публичното право, могат да възникнат въпроси дали е налице спор по отношение на "правата" на жалбоподателя, когато той иска да обжалва дискреционно решение на държавен орган (като отказ на разрешение за строеж или на лиценз), което неблагоприятно се отразява върху неговите права или интереси. Ако подобно решение е взето правомерно и в рамките на правомощията на съответния орган, но лицето не е съгласно с това решение, налице ли е тогава основание по чл. 6 то да се обърне в съд с иск по отношение на "правата" си?

16. Този въпрос бе разгледан от Комисията по делото Каплан (Kaplan) срещу Великобритания. [21] Министър от британското правителство наложил ограничения върху застрахователната дейност на жалбоподателя на основание, че жалбоподателят не е подходящ да ръководи подобно предприятие. Жалбоподателят приема, че министърът е действал правомерно, но се оплаква, че не е имал достъп до съд, който да се произнесе по основанията за решението на министъра. В подробно решение Комисията разгледа как се прилага член 6 и стигна до заключението, че спор по отношение на права от граждански характер би възникнал само когато засегнатото лице твърди по същество, че държавният орган е действал неправомерно. Комисията отбеляза, че няма материален спор относно фактите, и че жалбоподателят има различна оценка от министъра за пригодността си да осъществява застрахователна дейност, но не твърди, че министърът е действал неправомерно. При тези обстоятелства, Комисията установи, че няма нарушение на член 6, алинея 1.

17. Практиката на Европейския съд, обаче, се е развила в по-различна насока. Съдът е постановявал, че спор относно граждански права може да се отнася до самото наличие на конкретно право или до неговия обхват или начина, по който може да бъде упражнено, и може да засяга както фактически, така и правни въпроси. [22] Когато възникне подобен спор, засегнатото лице има правото неговият проблем да бъде разгледан от съд. Ако съответният административен или дисциплинарен орган не е сам по себе си "съд", по смисъла на член 6, алинея 1, въпросът следва да бъде предмет на контрол от съдебен орган, отговарящ на

изискванията на този член. [23] Нещо повече - съдебният орган трябва да има “пълна юрисдикция” да разглежда спорния въпрос. [24] Съдебният контрол само върху правомерността на решението на даден административен орган може, следователно, да се окаже недостатъчен. Това ще зависи от обхвата и характера на спора относно “правата”.

18. Горното твърдение може да бъде илюстрирано с редица примери. В случаи, засягащи дисциплинарно производство за медицински лица в Белгия, Съдът в Страсбург постанови, че съдебният контрол от страна на Касационния съд върху решенията на професионалните дисциплинарни органи е недостатъчен по обхват, тъй като той не може да проучи делото по същество, да разгледа фактите или да оцени доколко санкцията е пропорционална на тежестта на провинението [25]. По дела относно деца, оставени на грижата на местни органи в Обединеното кралство, въпросът за достъпа на родителите бе оставен на дискреционното решение на тези органи. Решението на административния орган може да се преразглежда от съда, за да се докаже, че държавният орган не е действал незаконно, неразумно или несправедливо, но съдилищата не могат да преразглеждат основанията на решението. Европейският съд постанови, че член 6, алинея 1 изисква наличието на съдебен контрол върху основанията на решението. [26] Друго дело засяга австрийското законодателство, регулиращо освобождаването от работа на инвалиди. Служител-инвалид може да бъде освободен от работа, само ако комисията по инвалидност е дала своето съгласие. Комисията има дискреционни правомощия да дава подобно съгласие и трябва да се увери, че не инвалидността е същинската причина за освобождаването. Решенията на комисията биха могли да бъдат оспорвани пред Административния съд, но този съд може само да определи дали усмотрението на комисията е било използвано по начин, съвместим с целите и предмета на закона. Европейският съд постанови, че подобно ограничено преразглеждане е недостатъчно. [27]

19. Това не означава, че всеки аспект на дадено административно решение следва да бъде предмет на съдебен контрол. Някои аспекти на едно решение могат, по своя характер, да не се поддават на оценка и контрол от страна на съдебен орган. Решението на Европейския съд по делото Ван Марл (Van Marle) подсказва, че единствено несъгласие по въпроси, които “по своята същност се поддават на съдебен контрол”, следва да се разглеждат като част от “спор” относно граждански права. Съдът посочи, че в тази категория попадат въпроси относно фактите и правото, но заяви, че оценката на професионалната компетентност на жалбоподателите като счетоводители, с методи подобни на училищен или университетски изпит, не попада в тази категория [29] По същия начин се счита, че въпроси на чистата политика в областта на планирането, лицензирането и други подобни решения не могат да бъдат обект на съдебно разглеждане. По такъв начин, при обсъждането дали спор относно граждански права възниква в резултат на несъгласие с подобни решения, Съдът е решавал дали става дума за несъгласие по отношение на правомерността на съответното решение или за несъгласие с политиката по дадения въпрос. [29]

20. Несъгласието с мотивите за едно публичноправно решение, засягащо частни права, по този начин може както да представлява, така и да не представлява “спор” относно граждански права. В случаи, касаещи професионална дисциплинарна процедура, решението по същество има изцяло съдебен характер. Същото може да се каже за решение дали родителският достъп е във висшите интереси на детето - въпрос, който съдилищата непрекъснато разглеждат в семейното право. В подобни случаи несъгласието по основанията на решението би възбудило спор относно граждански права и то подлежи на пълен съдебен контрол по същество, за да бъде спазен член 6, алинея 1. [30] В други случаи, несъгласието с мотивите на дадено решение няма да представлява спор за граждански права и би бил достатъчен и ограничен съдебен контрол. [31] Практиката на Комисията и Съда непрекъснато се развива и затова, в дадени конкретни обстоятелства, точният обхват на съдебния контрол, по смисъла на член 6, е предмет на известна несигурност.

vi. Изходът от спора трябва да има решаващо значение за правата

21. За да бъде приложим член 6, изходът от даден спор трябва има решаващо значение за гражданските права на жалбоподателя. Непряка или далечна връзка не е достатъчна. [32] Така например, последиците от заповед за депортиране върху “гражданските права” на жалбоподател по силата на трудовия му договор са счетени за твърде отдалечени, за да направят член 6 приложим към процедурата за депортиране. [33]

vii. *“Граждански” характер на правата*

22. Някои ориентири до колко права или задължения са “граждански” по своя характер могат да се извлекат от практиката на Съда. На първо място, въпросът трябва да се разглежда от гледна точка на “същността и последиците от конкретното право”, а не от гледна точка на неговата правна класификация във вътрешното законодателство. Следва да се вземат предвид “предметът и целите на Конвенцията и на националните правни системи на другите държави - страни”. [34] На второ място, всички права, които в съответствие с автономната класификация на Конвенцията следва да се разглеждат като “частни” права, биха били “граждански” права за целите на член 6. [35] На трето място, фактът, че дадена частноправна дейност, е обусловена от получаването на административно разрешение или е предмет на административен надзор, не я лишава от частноправния ѝ характер. Следователно, правото да се извършва такава дейност може да бъде “гражданско право” и член 6 може да бъде приложим, когато споровете възникват по повод (например) на оттегляне или отказ на разрешение. [36] На четвърто място, в случаи, когато съответното право се класифицира от вътрешното законодателство като публичноправно, подходът възприет от Европейския съд е да реши, в светлината на съдържанието и последиците от правото, дали преобладават “публичноправните” или “частноправните” характеристики. Ако преобладават последните, то правото се разглежда като “гражданско” по характер. [37] От друга страна, Съдът не е счел за задължително да разработи някаква обща дефиниция на понятието граждански права и е оставил отворен въпроса дали право с изцяло или преобладаващо “публичноправен” характер може да се разглежда като “гражданско” за целите на Конвенцията.

viii. *Случаи, в които член 6 е обявен за приложим*

23. Прилагайки принципите, изложени по-горе, Съдът е постановил, че член 6 е приложим при спорове относно различни административни решения, засягащи права на собственост, включително: процедура за административно одобрение на договор за продажба на земя; [39] издаването на заповед за задържане по силата на закон за душевни заболявания, когато се засяга способността на жалбоподателя да се разпорежда със собствеността си; [40] процедура за правото да се обитава къща; [41] процедура за уедряване на селскостопанска земя; [42] процедура за експроприация на земя [43] и за разрешение за строеж; [44] процедура за разрешение да се запази селскостопанска земя придобита на търг [45] и процедура за различни видове обезщетения. [46]

24. По подобен начин Съдът е постановил, че член 6 е приложим в различни случаи, когато правото да се упражнява професия или да се извършва друга икономическа дейност е отказано или засегнато по друг начин. Така например, Съдът е постановил, че член 6 е приложим при спорове, възникнали при или от следното: дисциплинарно производство на медицински професии; [47] решения на комисия, контролираща упражняването на професията счетоводител; [48] отказ на професионален орган за възстановяване на адвокатски права; [49] решения по жалба срещу даването на лиценз да се експлоатира газопровод; [50] отнемане на лиценз за обществен транспорт [51] и разрешение за търговия с алкохол [52].

25. В социалната сфера, член 6 е признат за приложим при решения на държавни власти по въпроси като предоставянето на деца за отглеждане и достъпа на родителите до техните деца, [53], и към решение на държавен орган, одобряващ уволнението на инвалид. [54] Обявен е за приложим и по отношение на процедура, засягаща някои видове социални помощи с характеристики на “частно право”, преобладаващи над характеристиките на “публично право”. [55] Сред “частноправните” фактори, определени от Съда са фактът, че дадената помощ е “лично, икономическо и индивидуално право”, връзката между дадената социалната помощ и

трудовия договор и сходството между дадената програма за социални помощи и нормалната застрахователна схема.

ix. Предела на конценцията за граждански права

26. В практиката на Съда има малко примери, които да покажат какво не е “гражданско право”. Както вече бе посочено по-горе, Съдът никога не е давал някакво абстрактно определение на понятието и е оставил отворен въпроса за това до каква степен то надхвърля правата с частноправен характер. Съществува, обаче, достатъчно много материал от практиката на Комисията, който доказва, че спорове, възникнали в някои важни области на публичната администрация, са извън обхвата на член 6, алинея 1. Някои от съществените случаи датират от времето преди делото Рингайзен и Кьониг и трябва да се разглеждат предпазливо. Някои от по-важните области, където Комисията е решила, че член 6 е неприложим, са описани по-долу.

27. На първо място, Комисията е постановила, че член 6, алинея 1, е неприложим при спорове относно политически права, като правото на участие в законодателни органи или в местна власт. [56] Не е приложим и за спорове относно правото на участие в гражданската служба или в други области на държавната администрация, като полицията, съдебните органи или духовенството на официалната църква. По такъв начин, процедурата, свързана с назначаване, уволнение или повишение в тези сфери на администрацията, попада извън обхвата на член 6. [57] Комисията е обявила, че правата, за които стана въпрос, “нямат частноправен характер, което е отличителният белег на гражданските права”. [58] Положението може да е различно, когато лицето е наето от държавен орган с трудов договор.

28. Друга област, в която Комисията е решила, че член 6 е неприложим по пункта “граждански права”, е областта на имиграционното право. В едно ранно свое решение Комисията е обявила, че отказът да се разреши на едно лице да влезе в дадена страна “може до голяма степен” да касае определяне на неговите “граждански права”, ако засяга въпроси от семейния живот [59]. Тази жалба по член 6 е обявена за допустима и е било постигнато приятелското уреждане на спора, в което Комисията е отбелязала, *inter alia*, че е в ход разглеждането на законопроект, гарантиращ на имигрантите правото да обжалват [60]. Впоследствие, обаче, Комисията е решила, че член 6 е неприложим при отказ за допускане в дадена държава и при решения за депортация, отказ на политическо убежище и други подобни, дори когато възникват въпроси, свързани със семейния живот. В решенията на Комисията са очертани две различни линии на аргументация. На първо място, в редица случаи е постановено, че член 6 е неприложим на основание, че съответните решения (отказ на влизане, депортиране, и т.н.) са с характера на дискреционни решения от “административен порядък” и в качеството си на такива не засягат определянето на граждански права и задължения [61]. Съществуват очевидни предела на тази аргументация, тъй като дискреционните правомощия на имиграционните служители принципно са ограничени от нормите на имиграционното законодателство или от общите принципи на административното право. Ако правомерността на едно решение бъде оспорена на основание, че е нарушена подобна норма, фактът, че съответното решение е било взето при изпълнение на дискреционно правомощие сам по себе си не би изключил приложимостта на член 6 [62]. Други решения подсказват, обаче, че едно по-широко съображение е в основата на подхода на Комисията, а именно, че съответните права имат преобладаващо публичноправен характер [63].

29. Комисията също така е обявила, че член 6 е неприложим във връзка с разпоредбата за “граждански права” при данъчни процедури [64]. По-ранните решения навеждат на мисълта, че тази линия в практиката се основава на публичноправния характер на правата, за които става въпрос; член 6 обаче може да се прилага по пункта “наказателно обвинение”, когато наказанията се налагат за фискални правонарушения [65].

30. Комисията е счела, че исквете за обезщетение при предварително задържане нямат отношение към гражданските права [66]. Комисията е посочила, че подобни искове не се основават на грешка или нарушение на закона и не могат да бъдат оприличавани на частноправни

искове за обезщетение [67]. В два от случаите на тази тема Комисията е отбелязала, позовавайки се на решението на Европейския съд по делото Ноймайстер (Neumeister), че правото на свобода не е “гражданско право” [68]. В делото Ноймайстер, Съдът постанови, че решението за предварително задържане в контекста на наказателно дело не попада под член 6 на основания, *inter alia*, че това би придало “изключително широк обхват на понятието “граждански права” и че процедурата в този случай е от сферата на наказателното право, но не включва формулирането на наказателно обвинение [69]. Не може, обаче, на базата на това решение да се стига до общо заключение, че “правото на свобода не е гражданско право”. Съдът е оставил въпроса отворен, когато е възниквал в по-сетнешни дела [70].

31. Ако от една страна е разбираемо, че решенията в сферата на наказателното производство не касаят определянето на граждански права, то някои спорове, възникнали от нарушения на правото на свобода, могат да попаднат под член 6. Така например, може да се спори, че “осигуреното от правните процедури право” на обезщетение, гарантирано в член 5, алинея 5 на Конвенцията за неправомерно задържане, е заложено като “гражданско право”, на което може да се позовава пред съдилищата, отговарящи на изискванията на член 6.

32. Различни искове за плащания от обществени фондове са обявени, че не попадат под член 6, алинея 1. Те включват: искове по швейцарска програма за застраховане на военните, където бенефициентите не са правили вноска към фонда (няма никаква аналогия със системата на частно застраховане) [71]; искове за обезщетение, платимо *ex gratia* на жертви на престъпление (не се касае за “право”) [72] и искове за обезщетение на жертви на нацистко преследване съгласно Германския федерален закон за обезщетенията [73]. Основанията на последните решения се базират на публичноправния характер на системата за обезщетения и нейния исторически контекст. Липсата на фактическа и правна аналогия между правото на обезщетение в тези случаи и права от частноправен характер вероятно може да се разглежда като основна причина за решението.

33. И последно, Комисията обяви член 6 за неприложим при съдебна процедура иницирана като *actio popularis*, заведена от жалбоподател за предотвратяване увреждането на защитен национален паметник. Аргументът на решението изглежда е, че жалбоподателят се е опитвал да упражни публични права, а не е отпразил иск за защита на свои лични права. [74]

х. “Граждански права” - заключение

34. В заключение и обобщение може да се каже, че член 6, както е интерпретиран от Европейската комисия и Европейския съд по правата на човека, се прилага по отношение на “граждански права” не само при частноправни спорове, но и при широко разнообразие от публичноправни производства, чийто изход засяга правата на отделни лица. Неговата приложимост, обаче, не е неограничена, дори когато са поставени под въпрос важни индивидуални права. Така в практиката на Комисията, член 6 е неприложим в редица области от публичното право, където принципно може да се види, че правата на индивида имат преобладаващо обществен характер (данъчно облагане, имиграция, т.н.) и където няма никаква реална аналогия с частноправната сфера. Нещо повече, дори в области (като планиране и лицензиране), където член 6 е обявен за приложим, съществуват някои аспекти на решенията на държавните власти, до които неговата приложимост не се простира, и които съответно не се налага да бъдат обект на съдебен контрол. Практиката, обаче, е в състояние на непрекъснато развитие и по точния обхват на член 6 в конкретни области може да се спори.

В. “... наличието на каквото и да е наказателно обвинение срещу него ...”

35. Втората област, в която член 6, алинея.1 се прилага, е при наличието на “наказателно обвинение” (*accusation en matière pénale*). Алинеи 2 и 3 от член 6, се прилагат, когато някой е “обвинен в криминално престъпление” (съответно “*accusé d’une infraction*” и “*accusé*”). Тези

различни изрази се отнасят за една и съща ситуация [75] и следователно наличието на “наказателно обвинение” задейства член 6 като цяло.

36. Понятието “наказателно обвинение” е, разбира се, автономно понятие от Конвенцията и следователно вътрешното законодателство не е определящо нито за въпроса дали едно лице е било “обвинено”, нито дали обвиненията се отнасят за “криминално” престъпление [76]. Законът на засегнатата държава има значение при разглеждането на тези въпроси, но не представлява нищо повече от “отправна точка” [77].

37. Европейският съд предпочита “същностен” пред “формален” подход към понятието “обвинение” и, за да определи дали едно лице е обвинено, Съдът отива “под повърхността и разследва реалностите на процедурата” [78]. Съдът е определил “обвинението” като “официалното уведомление, дадено на едно лице от компетентните власти за обвинението, че лицето е извършило криминално престъпление” и е заявил, че “в някои случаи то може да приеме формата на други мерки, които внушават идеята за подобно обвинение и които по подобен начин съществено засягат положението на заподозрения” [79]. Определянето на точния момент, в който се отправя едно “обвинение” е много важен въпрос, тъй като именно от момента на “обвинението” започва да тече “разумният срок” съгласно член 6, алинея 1 (виж параграф 78 по-долу). Арестуването на обвиняемия, официалното уведомление за намерението да се потърси съдебна отговорност и започването на предварително съдебно производство са сред етапите, които са били зачетени в практиката на Съда за момент на предявяване на обвинение [80].

38. Два случая илюстрират подхода на Европейския съд към въпроса за наличието на “обвинение”. В делото Де Веер (De Weer), прокурор в Белгия наредил временно да се затвори магазинът на жалбоподателя вследствие на сигнал, че същият нарушава разпоредбите за ценообразуване. Жалбоподателят приел предложение за уреждане на въпроса и (съгласно белгийското законодателство) не било заведено наказателно дело. Съдът постанови, че при тези обстоятелства въпреки всичко е имало “обвинение” по смисъла на член 6 [81]. Делото Адолф (Adolf) засяга наказателно производство в Австрия, което е било прекратено от съда поради тривиалния характер на въпроса. За предполагаемото престъпление било сигнализирано от обикновен гражданин. По заповед на прокурора полицията предприела разследване. То включило разпит на заподозрения и няколко свидетели. Районният съд изискал медицинско свидетелство. Европейският съд постанови, че “обвинение” е имало, следователно член 6, алинея 2 е приложим към момента, в който е било взето решението за прекратяване на производството [82].

39. Що се касае до въпроса дали дадено обвинение е свързано с “криминално” престъпление, държавите - страни по Конвенцията са свободни, съгласно Конвенцията, да определят всяко действие като “криминално”, при условие, че то не представлява обичайното упражняване на право, защитено от Конвенцията [83]. Когато вътрешното законодателство класифицира дадено обвинение като “криминално”, обвинението става *ipso facto* “криминално” обвинение за целите на Конвенцията. Когато, обаче, дадено обвинение не е криминално, а например дисциплинарно съгласно вътрешното законодателство, органите на Конвенцията трябва да разгледат дали то въпреки всичко не е “криминално” в рамките на автономното значение на термина по смисъла на Конвенцията.

40. По делото Енгел (Engel), Европейският съд изработи критерии относно това дали едно военно дисциплинарно обвинение следва да се разглежда като наказателно по смисъла на член 6. Три фактора бяха посочени като имащи отношение: дали разпоредбите на вътрешното законодателство, класифициращи правонарушението, са част от наказателното или от дисциплинарното право, или и от двете; характера на правонарушението; степента на строгост на наказанието, което обвиняемият рискува да му бъде наложено [84]. Съдът след това е прилагал тези критерии в областта на дисциплинарните мерки в затворите и за определяне дали “декриминализирани” дребни дисциплинарни правонарушения следва да се разглеждат като криминални [86] и дали нарушение на следствената тайна, наказуемо с глоба, е “наказателноправна” материя [87].

41. Разглеждайки тези критерии по-подробно, Съдът е заявил, по отношение на първия критерий, че признаците, предвидени във вътрешното законодателство, имат единствено “формална и относителна стойност” и трябва да се разглеждат в светлината на общия знаменател на законодателството на държавите - страни по Конвенцията [88]. Характерът на правонарушението е фактор “с по-голяма тежест”. При разграничаване на дисциплинарното от наказателното, важен фактор ще бъде дали съответната разпоредба е насочена към членове на конкретна група (като например въоръжените сили, затворници или членове на дадена професия) или е предназначена за населението като цяло [89]. Сериозността на предполагаемите извършени действия и въпросът дали те представляват нарушение и на общото наказателно право, както и на дисциплинарното право, са също релевантни фактори, макар и не непременно решаващи във връзка с втория критерий [90]. Що се отнася до третия критерий - строгостта на наказанието - Съдът заяви, че лишаването от свобода принадлежи към наказателната сфера, освен в случаите, когато то не води до сериозен ущърб по отношение на задържания [91].

42. В решението по делото Енгел е важно да се разбере, че вторият и третият критерии са алтернативни, т.е. както характерът на правонарушението, така и строгостта на евентуалното наказание поотделно са достатъчен фактор за класифициране на нарушението като "криминално" [92].

43. Прилагайки обсъжданите критерии, Европейският съд е постановил, че военната дисциплинарна процедура, при която обвиняемият рискува да бъде зачислен в дисциплинарно отделение (включващо лишаване от свобода) за три до четири месеца, попада в “наказателната” сфера по силата на третия критерий. Процедура, при която обвиняемият рискува само арест (без лишаване от свобода) или двудневен карцер, не попада в сферата на наказателното право [93]. В контекста на местата за лишаване от свобода, процедура във връзка със сериозни дисциплинарни нарушения (бунт и сериозно посегателство върху надзирател), при които обвиняемият е рискувал да загуби дълъг период от полагащото му се съкращение на срока, е била определена като “наказателна”. Съдът е счел, че сериозността на наказанието, а не характерът на нарушенията е причината за класифициране на правонарушението като "криминално" [94].

44. Примери за дисциплинарни процедури, които са обявени от Европейската комисия като непопадащи в наказателната сфера, включват: затворническа дисциплинарна процедура пред директора на затвора, който има право да присъди не повече от 28 дни загуба на съкращение на срока (и други по-леки наказания); [95] военно дисциплинарно производство, водещо до санкция от петдневен карцер за нарушаване на военно задължение [96] или задължително прехвърляне на офицер в запаса [97]; дисциплинарно наказание, водещо до отстраняване на полицейски служител за злоупотреба с държавна собственост [98]; дребни дисциплинарни наказания на адвокат, водещи до предупреждение [99]; дисциплинарно наказание срещу учител, водещо до глоба за участие в стачка [100]; и процедура срещу фармацевт, водеща до глоба за неетично поведение и нарушение на правилника за образуване на цените на лекарствата [101].

45. В сферата на административните правонарушения, Европейският съд постанови, че незначителни нарушения на правилата за движение по пътищата, които са “декриминализирани” съгласно вътрешното законодателство, са въпреки това “от наказателен характер” по смисъла на член 6, имайки предвид характера на престъпленията - вторият критерий в делото Енгел. [102] Той отбеляза, че подобни нарушения се класифицират като “криминални” в голямото мнозинство от държавите - страни по Конвенцията. Съответните закони запазват репресивния си характер и нарушените правила са насочени не към конкретна група, а към всички граждани като потребители на пътищата.

46. Има и дела във връзка с наказания, наложени в хода на съдебни процедури. Европейският съд е постановил, че процедура, водеща до налагането на глоба за нарушаване на следствената тайна от страна по делото, попада в “наказателната” сфера [103].

47. Има редица случаи, в които процедура от един или друг вид е обявена за неводеща до "наказателни" обвинения, въпреки че в определени отношения се касае за предполагаеми или подозирани криминални прояви. Общата черта на тези случаи изглежда е отсъствието на криминален или наказателен елемент, който Съдът описва като "обичайната отличителна характеристика на криминалните наказания" [104]. Например процедура, чийто резултат е заповед за задължително заселване на определено място на лице, представляващо предполагаема опасност за обществената сигурност или морал, е класифицирана като невлизаща в "наказателната" сфера [105]. Депортиране на основания за сигурност (дори когато се основава на подозрение за извършване на криминална дейност) [106] или на основание незаконно влизане в страната (което само по себе си е престъпление) [107], по същия начин се определя като неключващо "наказателни" обвинения. Същият извод бе достигнат във връзка с налагането на ограничения върху застрахователната дейност на основание, че лицето не е годно за ръководител, въпреки че обвиненията срещу него са позволявали да се предположи криминално поведение [108].

48. И накрая, сметено е било, че "наказателно" обвинение не е налице в редица процедури - предварителни или допълнителни - свързани със същинското наказателно производство. Те включват процедура, свързана с предварителното задържане [109], производство за екстрадиране [110] и различни решения, засягащи изпълнението на наказания, включващи въпроси като типа институция, в която следва да се излежи присъдата [111], класифициране на затворника от гледна точка на сигурността [112], реинтегрирането в обществото на затворник, пуснат условно на свобода [113], или удължаването на срока на задържане на рецидивист на разположение на правителството [114]. Могат, обаче, да възникнат спорни въпроси по член 6, алинея 2, ако мерки, влияещи на излежаването на съществуваща присъда, са взети срещу дадено лице на основание, че то е извършило друго правонарушение, но не е било осъдено за това [115]. Също така се приема, че има предели за типа мерки, които могат да се предприемат във връзка с присъда без да се привлича приложимостта на член 6. Увеличаване или друга промяна на първоначалната присъда може да се разглежда като част от определянето на първоначалното наказателно обвинение и следователно трябва да се очертае граница между мерки, засягащи просто изпълнението (може би гъвкаво) на дадена присъда и мерки, които действително изменят самата присъда.

Г. Приложимост при апелативни и конституционни процедури

49. Въпреки че член 6 сам по себе си не гарантира правото на обжалване, от практиката на Съда става ясно, че когато това право съществува, и по наказателни, и по граждански дела, член 6 е приложим и на първа инстанция, и при обжалване. Начинът, по който той се прилага, зависи от особеностите на съответната процедура [116]. При решаването дали член 6 е спазен на даден етап, следва да се вземе пред вид цялостната процедура във вътрешния правен ред [117]. Недостатъците на един етап могат да бъдат компенсирани на друг. Така в административната или дисциплинарната процедура, или в процедура засягаща административни правонарушения, може да се окаже, че процедурата пред първата инстанция нарушава член 6, но разглеждането на делото от съд в по-късен етап достатъчно компенсира това. По същия начин, може да се окаже ненужно във всички обстоятелства апелативната юрисдикция да е публична, ако на първа инстанция това вече е било налице.

50. Комисията в миналото е постановявала, че член 6 е неприложим за процедура на конституционните съдилища на основание, че те се занимават единствено с конституционните права и решават въпроси за "съвместимостта с националната конституция на актове или мерки на държавните власти при упражняване на държавните им пълномощия" [118]. Съдът, обаче, оттогава е обявявал, че член 6 се прилага и към конституционни процедури, когато решението на Конституционния Съд е в състояние да повлияе върху изхода на спор, към който е приложим член 6 [119].

Ш. Правото на съд

51. Когато член 6 е приложим, в гражданската и наказателната сфера, той гарантира правото на всяко лице на "... гледане на неговото дело... от независим и безпристрастен съд, създаден в съответствие със закона". Това представлява "правото на съд" [120], което може да се разгледа като съвкупност от три елемента. На първо място, трябва да съществува "съд" установен със закон и отговарящ на изискванията за независимост и безпристрастност. На второ място, съдът трябва да притежава достатъчно широка юрисдикция, за да решава всички аспекти на спора (оспорването) или обвинението, към които се прилага член 6. Най-сетне, засегнатото лице трябва да има достъп до съда. Последователно ще бъде разгледан всеки един от тези три елемента.

A. "... независим и безпристрастен съд, създаден в съответствие със закона ..."

52. Според Европейския съд, един "съд" се характеризира с факта, че представлява орган със съдебна функция, а именно за решаване на въпроси в рамките на неговата компетентност на базата на юридически норми и по предварително описана процедура [121]. Той трябва да е оправомощен да излиза със задължителни решения по отнесените към него въпроси. Орган, който дава съвещателни становища следователно не е "съд", дори ако съществува практика неговите становища да се спазват [123]. Органът не трябва непременно да бъде част от обичайния съдебен механизъм на държавата, но трябва да притежава някои фундаментални характеристики, включително независимост от изпълнителната власт и страните по делото, подходяща продължителност на мандата на членовете и съдебна процедура, даваща адекватни за всеки конкретен случай гаранции [124]. Фактът, че даден орган има и други функции наред със съдебната функция, не означава непременно, че не е съд [125].

53. Многобройни различни специализирани органи по този начин са определени като "съдилища" по смисъла на член 6, включително военни и дисциплинарни трибунали в местата за лишаване от свобода [126], дисциплинарни органи на отделни професии [127], органи, занимаващи се с одобряване на договори за продажба на земя [128], органи, занимаващи се с въпроси на поземлената реформа [129] и арбитражни органи, занимаващи се с обезщетения за национализация и с въпроси на задължителното изкупуване на акции [130]. Даден министър, или самото правителство, не могат, от друга страна, да се разглеждат като съд, дори когато имат правомощието да издават решение със задължителен характер по спорен въпрос.

54. При определяне дали един орган може да се разглежда като "независим", следва да се взема предвид, *inter alia*, начинът на назначаване на неговите членове, продължителността на техните мандати, съществуването на гаранции срещу външен натиск и дали е налице видима независимост [132]. По въпроса за назначаването на членовете Съдът е постановил, например, че е допустимо членовете на дисциплинарен орган в затвора да се назначават от министъра, отговорен за затворите, ако те не получават задължителни инструкции от министъра по отношение на ролята си в решаването на спорове [133]. Назначаването от министър, който е страна по процедурата, на двама членове на съдебен орган, отговарящ за определяне на обезщетение за национализация също е било сметнато за съвместимо с член 6, когато министърът е трябвало да се консултира с представители на другите страни по делото, преди да извърши назначението, и когато не е имало спор по конкретните назначения [134].

55. Назначаването на държавни служители за членове на специални съдилища, които се занимават с въпроси на аграрната реформа, се смята, че не нарушава член 6, когато те по закон са задължени да действат независимо [135]. От друга страна Съдът е счел, че когато държавен служител - член на подобен съдебен орган, е в подчинена позиция на служител, който е страна по делото, органът не отговаря на задължителното условие за видима независимост [136]. Подобно заключение бе достигнато в случая, когато двама съдебни заседатели - помощник-кметове заседават в съдилище, което се занимава с иск за преразглеждане на лизингов договор, и са назначени от асоциации, които имат интерес в продължаването на съществуващите условия на договора [137]. По друго дело, Европейската комисия заключи, че арбитражен съд, занимаващ се с оценка на дялове, не създава впечатление за достатъчна независимост, когато страните по делото не са равнопоставени по отношение на назначаването на арбитражи [138].

56. Гаранцията срещу отстраняването на членовете на съда от изпълнителната власт по време на техния мандат е необходимо условие за независимост [139]. Не е нужно тяхната неприкосновеност да бъде непременно официално призната в закон, при условие че се признава де факто [140]. Европейският съд не е посочил конкретна продължителност на мандата като необходим минимум. Назначаването на членове на затворнически дисциплинарен орган с мандат от три години бе определен от Европейския съд като “относително кратък”, но бе приет за приемлив с оглед на трудността да се намерят членове, готови да служат за по-дълги срокове [141].

57. Изискването съдебният орган да бъде “безпристрастен”, до известна степен се покрива с изискването за независимост, най-вече по отношение на страните по делото. Европейският съд е възприел двоен подход към въпроса, като разглежда от една страна дали съдебният орган е безпристрастен от субективна гледна точка, в смисъл дали неговите членове нямат никакви лични пристрастия, и от друга страна, дали от обективна гледна точка се създава достатъчно обосновано впечатление за безпристрастност, или дали гаранциите за безпристрастност в дадена конкретна ситуация са такива, че да изключват всякакво легитимно съмнение по въпроса [142].

58. Що се отнася до първия подход, личната безпристрастност на членовете на съдебния орган следва да се презюмира, освен ако не съществуват доказателства за противното [143]. Що се отнася до обективната видимост за безпристрастност, подходът на Европейския съд се основава до известна степен на тезата, че “justice must not only be done, it must also be seen to be done” (не е достатъчно правосъдието да се осъществява, то трябва и да се вижда). Съдилищата трябва да вдъхват доверие в обществото и в частност в обвиняемите в наказателната процедура, и всеки съдия, по отношение на който съществува “легитимно опасение за липса на безпристрастност”, трябва да се оттегли [144].

59. Прилагайки тези принципи, Европейският съд е обявил, че съществува недостатъчно обективна безпристрастност, *inter alia*, при следните обстоятелства: когато съдия по наказателно дело е завеждал преди това отделът в прокуратурата, занимавал се с повдигането на обвинението [145]; когато съдия по наказателно дело преди това е действал като съдия следовател по същото дело [146]; и когато такъв съдия по-рано е взимал решения относно предварително задържане на обвиняемия като мярка за неотклонение при обстоятелства, в които е трябвало преди да издаде заповед за задържане да се убеди, че съществува “особено добре потвърдено подозрение”, че обвиняемият е извършил престъплението [147]. В последния случай, Европейският съд е подчертал, че самият факт, че един съдия е участвал във взимането на решения по време на досъдебната фаза на процеса, включително такива касаещи предварително задържане, сам по себе си не оправдава наличието на опасения за неговата безпристрастност. С оглед, обаче, на високата степен на подозрение, която се е изисквала в конкретния случай, за да се наложи предварително задържане, разликата между въпроса, който съдията е разгледал на досъдебната фаза и въпроса в съдебната фаза на процеса е твърде смътна и, следователно, “би могла да създаде впечатление” за липса на безпристрастност. В други случаи Европейският съд не е правил разлика между изискването за “безпристрастност” и изискването за “независимост” [148].

60. Участието в медицински дисциплинарен съд на практикуващи медици - членове на професионален орган, в който ответниците са отказали да членуват, не е било сметнато за нарушение на изискването за безпристрастност [149]. Нито пък това изискване е било нарушено от факта, че един и същи съд се занимава с поредица от сходни или свързани помежду си дела [150].

61. Изискването съдът да бъде “създаден в съответствие със закона” означава, че организацията на съдебната система трябва да бъде регулирана със закон, а не с решение на изпълнителната власт [151]. Обхватът на юрисдикцията на съдебния орган трябва да бъде определен със закон [152]. Не е необходимо, обаче, всяка подробност от организацията на съдебната система да бъде регулирана от законодателя. Така например, Европейската комисия е приела австрийската

система, при която първичното законодателство предвижда създаването на трудови съдилища и уточнява предмета на тяхната юрисдикция, докато на министър е делегирано правото да взема решения къде да се създават такива съдилища и каква да бъде тяхната териториална юрисдикция [153].

62. Европейският съд е оставил открит въпроса дали фразата “създаден в съответствие със закона” покрива не само съществуването на съдилището, но също така и съдийският състав по всяко дело [154]. Ясно е, че не се изисква законът да уточнява кой следва да заседава във всяко конкретно дело. Ако, обаче, националният закон определя съдийския състав, то тогава органите по Конвенцията биха имали юрисдикция да разглеждат такива въпроси, като например дали съдийският състав е съставен в съответствие с приложимите разпоредби на вътрешното законодателство (например правилата, изискващи самоотвод на даден съдия при определени обстоятелства) [155].

Б. Юрисдикция на съда

63. Както вече бе споменато, съдебният орган трябва да има пълна юрисдикция да разглежда всички аспекти на гражданския спор или наказателното обвинение. Това трябва да включва юрисдикцията да решава всички фактически и правни въпроси. Точните граници, обаче, на онова, което попада в обхвата на един граждански спор, могат да предизвикат разногласия в конкретни области, най-вече в сферата на публичноправните отношения [156].

В. Достъп до съд

64. Третият елемент на правото на съд е правото на достъп, в смисъл че дадено лице трябва да може да отнесе делото си за разглеждане от съд, без по пътя му да се поставят никакви некоректни правни или практически пречки. Както ще видим по-долу, това право не е безусловно и приема различни форми, в зависимост от това дали се касае за гражданскоправната или за наказателноправната сфера.

65. Правото на достъп до съд в гражданското производство бе най-напред признато от Европейския съд в делото Голдер (Golder) [157]. То не е абсолютно право и може да бъде предмет на регулиране от държавите - страни по Конвенцията при условие, че подобна регулация не “накърнява правото по същество” [158]. Държавите имат “свобода на преценка” при регулиране на това право, но както и в други области, където могат да се поставят ограничения върху правата по Конвенцията, техните действия ще са предмет на контрол от страна на органите по Конвенцията. Всяко ограничаване на правото на достъп трябва да има законна цел и трябва да съответства пропорционално на тази цел [159]. В допълнение към негативното задължение да не се пречи на достъпа, държавите страни по Конвенцията имат също и позитивно задължение да осигурят практически и ефективен достъп до съд. Това може да изисква взимането на мерки като осигуряване на безплатна правна помощ или опростена процедура в случаи, в които не може да се смята, че материално затруднени лица ще могат сами да защитат адекватно правотата си. [160]

66. Отказ да се разреши на затворник да заведе дело за клевета [161] и значително закъснение при разрешаване на достъп на затворници до правен съвет с оглед на завеждане на дело за телесни повреди [162] са обявени като нарушение на правото на достъп до съд. Отказът от предоставянето на други възможности в тази област, като правото на поверителни консултации с адвокат, може също да се счита за нарушение, въпреки че ограниченията могат да бъдат оправдани от съображения за сигурност [163].

67. Налагането на ограничения върху достъпа до съд на душевно болни пациенти ще е законно, ако целта е да се защитят онези, които отговарят за тях, от неоправдано съдебно преследване. По такъв начин, за съвместимо с член 6 е сметнато ограничаването на отговорността на органите, отговорни за пациентите, при небрежни или недобросъвестни действия, съчетано с изискването пред съда да се представят достатъчно сериозни доказателства за проявена небрежност или

недобросъвестност преди процедурата да може да продължи [164]. Когато дадено лице е душевноболно и поради тази причина не е в състояние да заведе дело, не съществува неограничено право негов настойник или друго упълномощено лице да заведе дело и отказът да се назначи такова лице на основание, че делото няма големи изгледи за успех, е законен [165].

68. Ограничения върху достъпа до съд с цел предотвратяване на злоупотребяване с този достъп по принцип също имат законна цел [166]. Например, за законно е счетено определение, което забранява на досаден ищец да заведе дело без разрешение на съдия [167]. Необходимостта да се избегне мултиплициране на искове за обезщетение при национализация е счетена за достатъчно оправдание за наличието на система, при която индивидуалните акционери нямат пряк достъп до обезщетителния трибунал, а исковите се предявяват чрез представител, действащ от името на всички акционери колективно [168]. И обратно, система, при която единствено професионална организация е упълномощена да заведе дело за възстановяване на хонорари на инженери, е счетена за нарушаваща същността на индивидуалното право на инженера на достъп до съд [169].

69. Що се отнася до финансовите препятствия на достъпа до съд, Европейската комисия признава, че цената на процедурата или задължението да се депозира сума в съда като гаранция може да повдигне спорни въпроси по член 6, алинея 1 [170]. В делото Ери (Airey), където жалбоподателката е искала да започне бракоразводно производство срещу съпруга си, Европейският съд е установил нарушение на член 6, ал.1, тъй като тя не е разполагала с достатъчно средства за да плати на адвокат, а е нереалистично да се мисли, че би могла сама ефективно да защити делото си. Европейският съд е постановил, че при тези обстоятелства жалбоподателката не е имала ефективен достъп до съд. Съдът, обаче, заяви, че това не означава, че за всеки спор трябва да се осигурява правна помощ. Ефективен достъп може да се осигури и по други начини, като например чрез опростяване на процедурата [171]. След делото Еери Комисията е постановявала, че държава, в която действа система за правна помощ като средство за осигуряване на достъп до съд, има право да създаде механизъм за подбор на случаите, по които трябва да се осигури такава помощ. Отказът да се осигури правна помощ на такива основания, като липса на изгледи за успех или фриволен или неоснователен характер на иска по принцип се разглежда като правомерен [172]. Държавата може също така да определи дали да осигури правна помощ за определени видове дела, а за други не [173].

70. В гражданското право интересите на нормалното осъществяване на правораздаването оправдават налагането на разумни срокове и процедурни условия за завеждането на искове [174].

71. В наказателната сфера правото на достъп до съд не е абсолютно, в смисъл, че едно лице не може, в общия случай, да настоява обвинението срещу него да бъде решено от съд, ако компетентните власти решат да оттеглят обвинението или да прекратят наказателното производство [175]. Тъй като член 6 е приложим единствено за определяне на наказателно обвинение “срещу” лице, правото на достъп не включва достъп до съд с цел започване на частно наказателно преследване срещу друго лице [176].

IV. Публичност на процеса и съдебното решение

72. Член 6, алинея 1 гарантира “публично гледане на делото” и по-нататък гласи: “Съдебното решение се обявява публично, но пресата и публиката могат да бъдат отстранявани по време на целия или на част от съдебния процес в интерес на нравствеността, обществената и националната сигурност в едно демократично общество, когато това се изисква от интересите от непълнолетните лица или за защита на личния живот на страните по делото или ако съдът счете това за извънредно необходимо във случаите, в които поради специални обстоятелства публичността би нанесла вреда на интересите на правосъдието.”

73. Европейският съд е отбелязал, че целта на публичността на съдебното производство е да защити страните срещу тайно правораздаване без обществен надзор и че това е едно от средствата, с които може да се поддържа доверието в съдебните инстанции на всички нива.

74. В редица случаи е възниквал въпрос дали изобщо е необходимо публично гледане при апелативното производство, когато е имало такова на първа инстанция. Отговорът зависи до голяма степен от характера на процедурата за обжалване. При наказателни дела, слушането е обявено за излишно, когато жалба се отхвърля от апелативния съд само на правни основания [178] или когато жалбата е върната на основание, че жалбоподателят не е успял да докаже по достатъчно неоспорим начин основателността на обжалването [179]. Когато, обаче, апелативният съд трябва да се произнесе едновременно и по фактически, и по правни въпроси, и да направи пълна оценка на вината на жалбоподателя или неговата невинност, слушанията са необходими [180]. В гражданското производство, Европейската комисия по подобен начин е обявила, че слушането е излишно, когато апелативният съд разглежда само правни въпроси [181]. Когато, обаче, Швейцарският федерален съд, действащ като единствена инстанция, отхвърля иск за обезщетение по съкратена процедура, приложима за искове, които се считат за очевидно необосновани, отсъствието на слушане е счетено за нарушение на член 6 [182]. Европейската комисия остави отворен въпроса дали подобна съкратена процедура може да се прилага при искове, които са произволни, недобросъвестни или напълно необосновани.

75. Що се отнася до публичността на заседанията, Съдът е постановил, че дисциплинарна процедура в затвора, не е нужно да бъде публична поради съображения за съхраняване на обществения ред и сигурността [183]. Съображения за запазване на професионална тайна и за защита на частния живот на клиенти или пациенти могат да оправдаят провеждането на професионални дисциплинарни процедури при закрити врата, но това зависи от обстоятелствата в конкретния случай, и една обща забрана за публичност не би била оправдана [184].

76. Поне при някои обстоятелства, всеки може да се откаже от слушане, или от правото на публичност при гледане на делото, при условие, че отказът се прави от засегнатото лице по негово собствено желание, без недопустим натиск и по недвусмислен начин [185]. В делото Де Веер (De Weer) жалбоподателят се съгласил на извънсъдебно разрешаване на спора чрез заплащане на глоба тъй като в противен случай е рискувал предприятието му да бъде затворено докато трае наказателното производство. Европейският съд постанови, че отказът от разглеждане в конкретния случай е “опорочен поради принуда” и следователно е нарушен член 6, алинея 1. Понякога е достатъчен мълчалив отказ, например когато ищецът не настоява за публично заседание, на което има право в съответствие с националното законодателство [186].

77. Изискването решението да бъде обявено публично не е предмет на никакви ограничения и се прилага дори когато гледането на самото дело е било закрито [187]. Това не трябва да се тълкува буквално в смисъл, че решението трябва във всички случаи да бъде прочетено публично. Някаква подходяща форма на публичност трябва, обаче, да му бъде дадена. В частност, може да е достатъчно решението да е на разположение на заинтересованите лица в регистратурата на съда [188] или когато обжалването е отхвърлено на правни основания и така е потвърдено първоинстанционно решение, получило публичност, решението да се съобщи на страните по делото [189].

V. Разумен срок

78. Изискването делото да бъде гледано в “разумен срок” е породило по-голям брой жалби, отколкото всеки друг аспект на член 6. В подобни случаи възникват два основни въпроса, а именно как трябва да се изчислява срокът и дали този срок е “разумен”.

79. Срокът следва да се разглежда като покриващ цялата процедура. За начало на гражданското производство нормално се счита моментът, когато делото е заведено пред съда, но може да бъде и по-ранен етап, например, когато съществува предварителна административна процедура, през която трябва да се мине, преди да бъде заведен иск [190]. В наказателните дела срокът започва, когато срещу обвиняемия за първи път се “повдигнат обвинения” по смисъла на член 6, алинея 1, което може да се случи и на досъдебната фаза (например в деня на ареста) [191]. В случай на

подаване на индивидуална жалба, съответният срок не започва да тече преди датата, на която влиза в сила признаването от държавата на правото на индивидуална жалба, въпреки че когато се определя разумността на продължителността на процедурата след тази дата, трябва да се отчете етапът, който е достигнала процедурата към съответната начална дата [192]. Разумният срок включва процедурата по обжалване и конституционната процедура, когато резултатът от тези процедури е в състояние да повлияе върху изхода на делото [193].

80. Дали срокът е “разумен” зависи от конкретните обстоятелства. И в граждански, и в наказателни дела, следва да се отчита сложността на делото и поведението на жалбоподателя и властите [194]. Характерът и важността на предмета на делото, са също от значение и някои видове дела (като например правото на свиждане с децата си) може да изискват властите да действат с изключителна бързина [195]. Фактът, че гражданското производство зависи от страните по делото, не освобождава съдебните органи от задължението да осигурят експедитивния му ход [196], но все пак единствено закъснения, които могат да бъдат приписани по някакъв начин на държавата, имат отношение към член 6, ал. 1 [197]. Ако държавен орган е страна по делото, закъснения от негова страна, като например представяне на доказателства, се приписват на държавата, която ще е отговорна за тях по член 6 [198]. Когато частно лице е предизвикало закъснение, държавата няма да бъде директно отговорна, но въпреки това могат да възникнат въпроси за това дали съдът е предприел необходимите стъпки да ускори процедурата или дали е удължил сроковете прекалено или без достатъчно основание и по този начин е позволил да се превиши разумния срок.

81. По принцип е допустимо отлагане на процедурата поради изчакване на изхода от друго свързано дело или от дело, засягащо важен принцип (*test case*) [199]. По такъв начин е допустимо да се отложи вземането на решение по някои обвинения, докато приключи разследването на други по-съществени обвинения [200].

82. Държавата е длъжна да организира съдебната система по начин, който да осигури решаването на граждански и наказателни дела в разумен срок [201]. Държавата, следователно, не може да се прикрива зад процедурни или други недостатъци на своята съдебна система, за да избегне отговорността за настъпили закъснения. Закъснение, настъпило поради временно претоварване на съдилищата, не може, обаче, да породи отговорност, при условие, че държавата е взела разумно бързи и ефективни мерки за да поправи настъпилата ситуация [202].

83. Що се отнася до продължителността на “разумния” срок, от съдебната практика не може да се извлече нещо повече от най-общи насоки, тъй като всяко дело зависи от конкретните обстоятелства и в частност от факторите, посочени по-горе. Срокът зависи много от характера на производството, броя на инстанциите и поведението на страните и властите.

84. Някои от сроковете, разгледани от Европейската комисия и Европейския съд, са продължавали много години. Нарушения са били установени, например, когато процедури, свързани с отнемане на права за ръководене на частна клиника и за упражняване на частна медицинска практика, са продължили съответно почти единадесет и седем години [203]; когато наказателно производство е продължило почти десет години пред една единствена инстанция [204] или тринадесет години, заедно с процедурата по обжалване [205]; когато гражданско производство е продължило десет години [206]. В подобни случаи е почти очевидно, че разумният срок е просрочен. В последния от изброените случаи, например, Европейският съд реши, че е ненужно да разглежда в подробности апелативната процедура, която продължила четири години, отбелязвайки, че такъв срок от време сам по себе си изглежда прекалено дълъг, идвайки след първоинстанционното производство, което само по себе си също е продължило прекалено дълго [207].

85. По-задълбочено разглеждане може да се окаже необходимо при не толкова дълги периоди. В делото Рингайзен (*Ringeisen*), Европейският съд постанови, че пет години и два месеца не е прекалено дълъг период за сложно дело за измама [208]. В делото Прето (*Pretto*), Съдът разгледа

срок от три години и половина по гражданско производство, което вече е продължило две години преди правото на индивидуална жалба да влезе в сила за Италия. Съдът реши, че въпреки някои забавяния, които са могли да бъдат избегнати от страна на властите, те не са достатъчни, за да се приеме, че е имало нарушение на член 6, ал. 1 [209]. В делото Бухолц (Buchholz), срок от четири години и девет месеца е сетен за непревишаващ разумните граници, тъй като става въпрос за триинстанционно трудово производство [210].

86. От друга страна, Европейският съд е установявал нарушения на член 6, ал. 1 в редица случаи, в които става въпрос за същите или подобни срокове. Например, в делото Цимерман и Щайнер (Zimmermann and Steiner), три и половина години са обявени за прекалено дълъг срок за административно едноинстанционно производство, по отношение на което съответните органи не са взели адекватни мерки за да се справят с натрупването на много работа [211]. Три години и десет месеца на първа инстанция в гражданско дело са обявени за прекалено дълъг срок при наличието на два периода на почти пълно бездействие от страна на властите, възлезли на две години [212]. В дело, касаещо осиновяване и родителски права, две години и седем месеца включващи и процедурата по обжалването, са счестени за прекалени, поради осем месечно закъснение от страна на местните власти при представянето на доказателства [213]. В друго дело, Европейският съд установи, че продължителност от две и половина години на първа инстанция до произнасяне на присъдата е приемлив срок в сложно дело за измама, но нарушение на член 6, ал. 1 е произтекло от факта, че на съдията са били необходими тридесет и три месеца за изготвяне на пълния текст на решението, без което не може да започне процедурата по обжалване [214].

87. В заключение, може да се каже, че въпросът за това дали “разумният срок” е просрочен, ще зависи в много случаи от задълбоченото разглеждане на обстоятелствата и причините за всяко закъснение, а не просто от продължителността на въпросния период от време.

VI. Справедливост на процедурата - Общ коментар

88. Правото на “справедлив” съдебен процес е фундаментален елемент на член 6. Изискването за “справедливост” обхваща цялата процедура, а не само слушанията [215]. Към въпроса дали едно лице не е било лишено от справедливо разглеждане на неговото дело се подхожда като се разглежда цялата процедура, независимо от това, че някакво конкретно събитие може да е било от решаващо значение [216]. Недостатъци на даден етап на производството могат да се поправят или да бъдат компенсирани на друг етап.

89. Въпросът дали съдебната процедура е била “справедлива” е, разбира се, съвсем отделен от въпроса дали решението на съда е правилно или не. Както Европейската комисия често е посочвала, под така наречената “формула на четвъртата инстанция”, тя по принцип няма юрисдикция да разглежда дали националните съдилища са допуснали съдебни грешки, а нейната функция е да разгледа дали процедурата е била справедлива [217].

90. Изискванията за справедлив съдебен процес могат да се различават в зависимост от характера на производството. Алинеи 2 и 3 от член 6 съдържат неизчерпателен списък на минималните изисквания, приложими към наказателни дела [218]. Някои от принципите, посочени в тези алинеи, могат да се отнасят и за граждански дела като необходими изисквания за справедлив съдебен процес. По този начин, Съдът е обявил, че принципите, съдържащи се в алинеи 2 (презумпция за невиновност), 3.(а) (необходимост обвиняемият незабавно да бъде информиран за обвиненията), 3.(б) (време и възможности за подготовка на защита), и 3.(д) (разпит на свидетели, и др.) се прилагат и при медицински дисциплинарни производства [219].

91. Като цяло концепцията за справедлив съдебен процес изисква да се спазва принципа за “равенство на средствата”, тоест принципът на процедурна равнопоставеност на страните по делото [220]. Незначително неравенство, обаче, което не оказва въздействие върху изхода на делото, принципно не представлява нарушение на член 6 [221]. Този принцип, обаче, не изчерпва изискванията за “справедливост”. Точно какво се изисква зависи до известна степен от характера

на делото, включително характера и важността на спорния въпрос между страните по делото. Трябва да съществуват адекватни процедурни гаранции, съответстващи на характера на делото. Те включват, когато е уместно, адекватни възможности да се предоставят доказателства, да се оспорват неблагоприятни доказателства и да се представят аргументи във връзка със спорните въпроси [222].

92. В наказателни дела, обвиняемият трябва да има възможността да участва при гледането на делото. Ако обвиняемият не може да бъде издирен и уведомен за делото срещу него и бъде съден задочно, трябва да му бъде осигурено преразглеждане на основателността на обвинението след като му стане известно за наличието на наказателно производство срещу него [223].

93. Задача на националното законодателство е да определи правила за допустимостта на доказателствата, а местните съдилища са тези, които оценяват доказателствения материал, който им се предоставя [224]. Разглеждайки, обаче, дали процедурата като цяло е била справедлива, характерът на приетите доказателства и начинът, по който са събрани, имат значение. Особено в наказателните дела, уважаването на правата на защитата изисква принципно всички улики да се предоставят в присъствието на обвиняемия на публично разглеждане, където същите могат да бъдат оспорени в рамките на състезателна процедура [225]. Това включва възможността да се разпитват свидетели и да се оспорват техните показания [226].

94. Поне при някои обстоятелства, правото на справедлив съдебен процес включва и задължение на съдебния орган да изложи мотивите на своето решение [227]. Това е от особена важност, за да бъде ефективно правото на обжалване [228]. Отсъствието на мотиви към решението е фактор, взет предвид от Европейския съд в делото Х. срещу Белгия (Н. v Belgium) при отсъждането, че процедурата пред професионален дисциплинарен орган не е била справедлива [229].

VII. Презумпция за невинност

(член 6, алинея 2)

95. Член 6, ал. 2 гласи, че “Всяко лице, обвинено в криминално престъпление, се счита за невинно до доказване на вината му в съответствие със закона.” По този начин се гарантира презумпцията за невинност на обвиняемия в наказателното производство. Член 6, ал.2 се прилага само когато дадено лице е “обвинено в криминално престъпление”. Независимо от това, принципът на презумпцията за невинност може да бъде инкорпориран в понятието “справедлив съдебен процес” поне в някои видове граждански дела, като например при професионални дисциплинарни процедури [230].

96. Европейската комисия е счела, че член 6, ал. 2 изисква в наказателно дело съдът “да не изхожда от убеждението или предположението, че обвиняемият е извършил действието, в което е обвиняван, и ... че доказателствената тежест пада върху обвинението, а всяко съмнение следва да бъде в полза на обвиняемия” [231]. Законови или фактически презумпции, които обременяват с доказателствената тежест обвиняемия, са допустими по принцип, при условие, че останат в разумни граници [232]. В този смисъл, Комисията е обявила за приемлива разпоредба на вътрешното право на Великобритания, според която при определени обстоятелства може да се заключи, че мъж, който живее с проститутка, се издържа от проституиране. Комисията отбеляза, че дадената разпоредба е формулирана ограничително и презумпцията не е нито неоспорима, нито неразумна [233]. По подобен начин Съдът намери за приемливо прилагането на разпоредба от френското законодателство за митниците, съгласно която лице, притежаващо забранени стоки, при преминаване през митницата се смята за виновно за тяхното внасяне контрабандно, освен ако може да се защити, като докаже наличието на форсмажорни обстоятелства [234]. Фактът, че в наказателно дело за клевета доказателствената тежест лежи върху защитата, не нарушава презумпцията за невинност [235].

97. Представянето пред съда на подробности от предишни присъди на обвиняемия се счита, че не нарушава член 6, ал. 2, с оглед на различията в практиката по този въпрос в различните държави

[236]. По същият начин, превантивното лишаване от свобода на рецидивист на основание на оценката на съда за неговата опасност, не нарушава член 6, ал. 2 [237].

98. Когато за осъждане на обвиняем съдът се опре на доказателство, което не е било получено по законен път, може да възникне въпрос дали обвиняемият е бил признат за виновен “в съответствие със закона”. Отговорът вероятно зависи преди всичко от това дали подобно доказателство е било правомерно признато за такова по смисъла на националното право в тази област. Така в делото Шенк (Schenk) [238] Европейският съд постанови, че признаването на доказателства от незаконно придобит запис на касета не нарушава член 6, ал.2, тъй като записът е допустимо доказателство съгласно швейцарското законодателство, независимо от незаконният му произход. От друга страна, обаче, тъй като позоваването в член 6, ал. 2, както и в други части на Конвенцията, на “в съответствие със закона” не е само препратка към вътрешното законодателство [239], възможно е да съществуват ограничения върху типа доказателства, на които могат да се позовават националните съдилища. В едно предишно дело, например, Комисията постанови, че член 6, ал.2 не допуска позоваването на признания, изтръгнати след малтретиране на обвиняемия [240].

99. Чл 6, ал.2 покрива наказателното производство в неговата цялост, а не само разглеждането на обвинението по същество [241]. Вътрешните съдилища трябва следователно да уважават презумпцията за невинност, когато решават въпроси като прекратяване на криминално дело [242], присъждане на разноските, когато делото е завършило с оправдателна присъда [243], поради изтичане на давност [244] или в резултат на смъртта на обвиняемия [245]. Ако даден съд обоснове подобно решение с аргументация, “която се равнява по същество на определяне на вината на обвиняемия”, без той да е бил намерен за виновен съгласно закона (с възможността да упражни своето право на защита), то това би било нарушение на член 6, ал.2 [246]. Член 6, ал.2 не налага, обаче, никакво задължение върху страните по Конвенцията да възстановят на обвиняемия неговите разноски или по друг начин да го компенсират, когато обвинението е оттеглено или лицето е оправдано [247].

100. Нещо повече, при решаване дали един обвиняем трябва да поеме своите разноски, когато обвинението е отхвърлено, съдилищата могат правомерно да вземат предвид неговото поведение и силата на подозренията срещу него. Така, в случаите Енглерт, Луц и Ньолкенбокхоф (Englert, Lutz and Nolkenbockhoff), Европейският съд постанови, че няма нарушение на член 6, ал. 2, когато германските съдилища са отказали да присъдят разноските по прекратено производство на основание, че обвиняемият вероятно е можел да бъде признат за виновен. Съдът счете, че терминологията, използвана от местните съдилища по отношение на вероятността за получаване на присъда, е неудовлетворителна, но след проучване на съответните решения постанови, че по същество те са се ограничили до това да отбележат съществуването на “основателно подозрение”. По същия начин решение, прекратяващо съдебното преследване на основание неговия тривиален характер, може да разясни предполагаемото или подозирано състояние на нещата, но не трябва да съдържа заключение за евентуална вина на обвиняемия (макар и само за незначително правонарушение), освен ако вината не е доказана съгласно закона [248].

101. Наказание или мярка, която може да се равнява на наказание, не може да се налага на основание на подозрение, когато обвинението е оттеглено. В делото Минели (Minelli) [249], след прекратяване на съдебното производство, на обвиняемия било наредено да заплати част от съдебните разноски и да обезщети частните ищци за техните разноски на основание, че той вероятно е можел да бъде признат за виновен. Европейският съд постанови, че съответното определение е нарушило член 6, ал.2. В последвалите решения по делата Енглерт, Луц и Ньолкенбокхоф, Съдът обяви, че подобно определение се равнява на наказание и третира обвиняемия като виновен [250].

102. В редица случаи са възниквали въпроси по отношение на приложимостта на член 6, ал.2 извън обсега на наказателни дела, когато изявления, внушаващи, че едно лице е виновно за извършване на правонарушение, са направени от официални лица. Комисията заяви, че член 6, ал.

2 не е само процедурна гаранция, а че той “защитава всеки срещу това да бъде третиран от представители на държавата като виновен за извършване на правонарушение” преди да е осъден от съд [251]. Комисията е разглеждала въпроси като министерско заявление по телевизията, касаещо заподозрян терорист [252] и полицейски изявления за криминални следствия [253], за да провери дали съдържат твърдения за вина, които биха нарушили член 6, ал.2. Не трябва да се забравя, обаче, че член 6, ал. 2 се прилага единствено когато срещу засегнатото лице е предявено официално обвинение.

103. Комисията също така признава, че е възможно неблагоприятна публичност преди процеса във връзка с обвиняемия, под формата например на яростна кампания в печата, да доведе до нарушение на презумпцията за невинност [254]. Въпросът в подобни случаи е дали публичността преди процеса е повлияла върху съдиите или съдебните заседатели по начин, който да ги накара да се отдалечат от презумпцията за невинност.

104. Въпроси могат да възникнат и в граждански дела за това дали са извършени действия, които биха представлявали криминално престъпление. Подобна процедура не попада под член 6, ал.2 и даден граждански съд е свободен да стигне до свои собствени заключения по доказателствата, които са му предоставени, като прилага съответни стандартни средства за доказване при граждански дела, независимо че засегнатото лице може да е било оправдано в предишна наказателна процедура [255].

VIII. Правото на всеки обвиняем да бъде информиран за обвиненията срещу него (Член 6, алинея 3.а)

105. Член 6, ал.3.а, гласи, че всеки, обвинен в криминално престъпление, има правото “да бъде незабавно и в подробности информиран за характера и причините за обвинението срещу него на разбираем за него език”.

106. Комисията е счела, че член 6, ал.3.а, дава на обвиняемия право на по-конкретна и подробна информация за обвинението срещу него, отколкото изисква член 5, алинея 2, когато се дават основанията за ареста [256]. Той има право да бъде информиран за действията, които се предполага, че е извършил (“предмета” на обвинението) и също за правната квалификация на въпросните действия (“характера” на обвинението). Той следва да бъде информиран за всяка промяна в обвинението [257].

107. Обемът на изискуемите подробности варира в зависимост от различните обстоятелства. Предоставените подробности трябва да са достатъчно, за да дадат на обвиняемия възможност да подготви своята защита, но не е от съществено значение дали са споменати уликите, на които се базира обвинението [258]. Органите по Конвенцията могат да придадат значение и на това дали при поискване обвиняемият е получил допълнителна информация. В делото Кембъл и Фел (Campbell and Fell)[259], единият от жалбоподателите бил обвинен в рамките на затворническо дисциплинарна процедура в “бунт”. Съответното време и място били посочени, но нищо повече. Жалбоподателят решил да не присъства на предявяването на обвинението, нито на предварителното производство пред управителя на затвора. Европейският съд, взимайки предвид факта, че той би могъл да получи допълнителна информация, ако бе присъствал на тези заседания, постанови, че дадената информация е била достатъчна. Не се изискват специални формалности за предаване на информацията [260].

108. Съдебната практика по изискването информацията да бъде предоставена “незабавно” е малко. Всяка информация, обаче, независимо дали касае законовите основания или фактите, трябва очевидно да се предаде своевременно на обвиняемия, така че да му даде възможност да подготви своята защита в съответствие с правата, които му дава член 6, ал. 3.б. [261].

109. Изискването обвиняемият да бъде информиран “на разбираем за него език” може да означава писмен превод на обвинителния акт или друго официално обвинение, за да не се наруши

изискуемата равнопоставеност на страните. Може да е достатъчен и устен превод, ако от обстоятелствата по делото е видно, че обвиняемият е бил достатъчно добре осведомен [262]. Когато чуждестранен гражданин поиска превод на обвинението, което му е изпратено, компетентните власти трябва да се съобразят с молбата, освен ако не са в състояние да установят, че обвиняемият всъщност владее националния език в достатъчна степен [263].

IX. Време и възможности

(Член 6, алинея 3.b)

110. Член 6, алинея 3.b, изисква обвиняемият “да има достатъчно време и възможности за подготовка на своята защита”. Комисията е счела, че за да се определи дали тази разпоредба е спазена, е необходимо да бъде отчетено не само положението на обвиняемия, но и положението на защитата като цяло [264].

111. Съществува очевидна логическа връзка между изискването за “(достатъчно) време” в член 6, ал. 3.b, и изискването в член 6, ал.3.a. обвиняемият да бъде информиран “незабавно” за обвиненията срещу него. Колко е това “достатъчно време” за подготовката на защита ще зависи от всички обстоятелства, включително характера и сложността на делото, както и от етапа, на който се намира процедурата [265]. Времето, необходимо на защитата, ще зависи толкова много от конкретното дело, че примерите от практиката по член 6, ал. 3.b., не са от голяма полза. При по-обикновени дела, между първоначалното обвинение и гледането на делото е необходим много кратък срок. Европейският съд е постановил, че пет дни е достатъчен срок при затворнически дисциплинарни процедури, касаещи обвинение в бунт [266], и че петнадесет дни са достатъчен срок при професионална дисциплинарна процедура срещу лекар при обвинения, че е издавал медицински удостоверения за болестбез достатъчно основания [267]. Срок от десет дни за подготовката на нов защитник по “доста сложно” дело за измама е бил определен от Комисията като “изключително кратък”, но достатъчен с оглед на конкретните обстоятелства по даденото дело [268]. В друго дело, Комисията разгледа жалба относно норма на австрийското законодателство, съгласно която жалба за анулиране трябва да се представи в рамките на четиринадесет дни след обявяване на съдебното решение в наказателно дело. Ограниченият срок не подлежал на удължаване и жалбата трябвало да съдържа подробни основания и цялата съществена информация, на която се позовава. Въпреки че Комисията реши, че срокът е “твърде кратък” и би могъл при дадени обстоятелства “да повдигне проблем съгласно член 6, ал. 3.b”, тя постанови, че времето все пак е било достатъчно в конкретния случай [269].

112. Въпросът какви “възможности” е необходимо да бъдат предоставени на обвиняемия за подготовка на неговата защита също ще зависи до голяма степен от конкретните обстоятелства, въпреки че някои средства, като например правото на обвиняемия да общува със своя адвокат, се разглеждат като съществени [270]. Правото на контакт с адвокат може, обаче, да бъде предмет на ограничения. В случаи, когато обвиняемият е бил изолиран и срещите му с адвокат са били ограничени за известен период от време, Комисията не е установявала нарушение на член 6, ал. 3.b., когато са били налице възможности за общуване с адвокат извън периодите на ограничения [271]. По друго дело, Комисията е обявила, че член 6, ал. 3.b. не е нарушен, когато защитникът е бил задължен да не разкрива самоличността на някои свидетели пред своя клиент [272].

113. В редица случаи е възниквал въпрос дали по член 6, ал.3.b., правото на достъп до документацията на обвинението следва да се разглежда като необходима възможност за подготовка на защитата. В делото Йесперс (Jespers) срещу Белгия, Комисията е изразила становище, че за целите на защитата възможностите, предоставени на защитата, трябва да включват “възможността да се запознае с резултатите от следствените действия, проведени през цялата продължителност на производството” и че не е съществено кой и кога, или от чие име е извършил следствените действия. Член 6, ал. 3.b., признава, добавя Комисията, “правото на обвиняемия да има на свое разположение, с цел да се оправдае или да постигне намаляване на присъдата, всички имащи отношение елементи, които са събрани или биха могли да бъдат събрани от компетентните власти” [273]. Съдът е счел, че ограничителна клауза, по силата на

която достъп до съдебната документация има единствено адвокатът, или непредставяваният обвиняем, не нарушава член 6, ал.3.b. [274].

114. По принцип се приема, че “възможностите”, които трябва да бъдат осигурени на защитата, включват подходящи възможности за изучаване на доказателствения материал, включително, например, проучването на документи или предмети, но че е задължение на всеки жалбоподател, претендиращ за нарушение на член 6, ал. 3.b., да докаже във всеки отделен случай, че с оглед на всички обстоятелства по даденото дело конкретната “възможност” е била наложителна за подготовката на защитата [275].

Х. Защита лично или чрез адвокат

(Член 6, алинея 3.c)

115. Член 6, алинея 3.c. гласи, че обвиняемият има правото “да се защитава лично или да ползва адвокат по свой избор; ако не разполага със средства за заплащане на адвокат, да му бъде предоставена безплатно служебна защита, когато го изискват интересите на правосъдието.”

116. В ранната си практика Комисията е счела, че докато тази разпоредба гарантира, че във всяко производство обвиняемият трябва да има адекватна защита, то тя не дава на обвиняемия правото да решава сам как да се осигури тази защита. Според Комисията, компетентните национални власти са тези, които трябва да решат дали даден обвиняем следва да се защитава лично или чрез адвокат [276]. Европейският съд, обаче, е възприел тълкуване, което включва елемент на избор за обвиняемия. Съдът е обявил, че обвиняем, който не желае да се защитава лично, трябва да има възможност да се обърне към избран от него адвокат, а ако не притежава достатъчно средства да заплати на такъв адвокат, той има правото на безплатна служебна защита, когато това се налага от интересите на правосъдието [277]. По този начин, съществува абсолютното право на обвиняемия да се защитава с помощта на адвокат по свой избор, при условие че притежава съответните средства [278]. Ако не притежава необходимите средства, от него може да се изисква да се защитава сам единствено когато “интересите на правосъдието” не налагат да му се предостави служебен защитник.

117. Според Комисията правото на избор на адвокат възниква единствено когато обвиняемият има достатъчно средства да заплати на адвокат. Следователно, обвиняем, защитаван от служебен защитник, няма правото по смисъла на член 6, ал.3.c., да избира свой адвокат, или да бъде консултиран по въпроса [279]. Правото на избор в никакъв случай не е абсолютно, като държавата си запазва свободата да налага правила относно явяването на адвокати в съдилищата и, при някои обстоятелства, да забрани появяването на конкретни личности [280]. Очевидно е, също така, че държавата има правото да регламентира изискуемата квалификация и правилата на професионално поведение в съдебната зала. Ограничение на броя на адвокатите (до трима), които имат право да се явяват в съдебната зала, е обявено за съвместимо с член 6, ал. 3.c., както и недопускането на конкретни адвокати на основание на силно подозрение, че подкрепят престъпната организация, в която се твърди че са замесени обвиняемите [281].

118. Когато обвиняемият има право на безплатна служебна защита, може да не е достатъчно компетентните власти просто да назначат адвокат, който да действа от негово име, тъй като обвиняемият има право на правна помощ, която да е “конкретна и ефективна”, а не просто “теоретична или илюзорна” [282]. Държавата не носи отговорност за всеки недостатък на служебния защитник и това как се осъществява защитата, независимо дали е служебна или не, е най-вече въпрос на отношения между обвиняемия и неговия адвокат. Ако, обаче, провалът или неспособността на служебния защитник да осигури ефикасна защита, са явни или към тях е привлечено вниманието на компетентните национални органи, то те са длъжни да се намесят. Те могат да се намесят или като сменят адвоката, или като го принудят да изпълнява задълженията си, или чрез други мерки, като например отлагане на процеса, което ще му даде възможността да изпълни ефикасно функциите си [283].

119. Дали “интересите на правосъдието” изискват предоставянето на безплатна служебна защита до голяма степен зависи от конкретните обстоятелства и трябва на първо място да се решава от компетентните национални органи, но решенията им подлежат на контрол от органите по Конвенцията. Факторите, които следва да бъдат взети под внимание включват сериозността на делото и важноста на изхода му за обвиняемия и относителната сложност на фактите и приложимото право. В делото Енгел, Европейският съд обяви за съвместима с интересите на правосъдието ситуация, при която обвиняемите по военно дисциплинарно дело, касаещо много прости факти, са се защитавали лично и защитата, която са получили, се ограничава до юридически въпроси, свързани с обжалването [284]. В делото Монел и Морис, отказът на правна помощ при обжалване, което нямало никакви изгледи за успех, е обявен за съвместим с интересите на правосъдието [285]. И обратно, в две дела, по които разглеждането на апелативни жалби е включвало сложни правни въпроси, Европейският съд се е произнесъл, че интересите на правосъдието са изисквали предоставянето на безплатна служебна защита [286].

120. Изискванията на “интересите на правосъдието” трябва да се имат пред вид на всички етапи на делото. Решения за отказ на служебна защита подлежат на преразглеждане, най-вече когато на по-късен стадий на процедурата стане очевидно, че интересите на правосъдието изискват служебна защита. В делото Грейнджър (Granger) била отказана (по съвет на адвоката) служебна защита при обжалване, което нямало изгледи за успех. По време на обжалването възникнал сериозен правен проблем и Европейският съд е постановил, че е било в интересите на правосъдието да се предостави служебна защита от този момент насетне, и, при отсъствието на преглед на първоначалното решение, е имало нарушение на член 6, ал. 3.с. [287].

121. Що се отнася до изискването служебната защита да бъде “безплатна”, в делото Людике (Luedicke) Съдът оставя открит въпроса дали това изискване, подобно на сходното изискване за безплатни услуги на преводач по член 6, ал.3.е., включва идеята за безвъзмездност “веднъж и завинаги” или дали може впоследствие да се изисква разходите за правна помощ да бъдат възстановени [288]. Комисията е счела, че понятието “безплатна” служебна защита в контекста на член 6, ал.3.с. не е несъвместимо с временно освобождаване от парични задължения ако това освобождаване е валидно за целия период, в който обвиняемият не притежава “достатъчно средства” да заплати разходите [289].

XI. Участие и разпит на свидетели

(член 6, алинея 3.d)

122. Член 6, алинея 3.d гласи, че обвиняемият има правото “да участва в разпита или да изисква разпит на свидетелите на обвинението и да изисква призоваването и разпитът на свидетелите на защитата да се извършват при същите условия, както на свидетелите на обвинението”.

123. Тази разпоредба не дава на обвиняемия абсолютното право да призовава свидетели. Вътрешното законодателство поставя условия за допускането на свидетели и, в частност, компетентните съдебните органи са в правото да откажат призоваването на свидетели, ако има основания да се счита, че показанията им нямат връзка с делото [290]. Европейската комисия е счела, че лице, претендиращо за нарушение на член 6, ал.3.d., произтичащо от отказана му възможност да призове даден свидетел, трябва да докаже не само че не му е дадена възможност да призове свидетеля, но също така и че изслушването на свидетеля е било необходимо за установяване на истината и че неизслушването на свидетелските показания е нанесло ущърб на правата на защитата [291].

124. Правото да се осигури присъствие и разпит на свидетелите на защитата “при същите условия” като на свидетелите на обвинението е аспект на общия принцип за равнопоставеност на страните, който е присъщ за понятието “справедлив съдебен процес” [292]. Неговата цел е да постави обвиняемия на равна основа с обвинението по отношение на изслушването на свидетели [293]. В делото Бьониш (Bonisch) жалбоподателят се оплакал, че този принцип е бил нарушен в две производства срещу него по силата на австрийския закон за безопасност на храните. Той бил

осъден до голяма степен на базата на показания, дадени от назначено от съда вещо лице. Назначеното вещо лице било държавен служител във Федералния институт за контрол върху храните, който извършил първоначалния анализ на съответните хранителни стоки и чийто доклад предизвикал повдигането на обвинението. Като назначено от съда вещо лице, той имал право да присъства по време на цялото дело, да задава въпроси на обвиняемия и на свидетелите и да коментира показанията им. На защитата не било позволено да назначи собствено вещо лице, което да участва в производството по същия начин. Експерт-свидетел, доведен от защитата, успял единствено да даде своите показания като обикновен свидетел, без да му бъдат дадени сходни възможности да участва в делото. Европейската комисия установила нарушение на член 6, ал.3.d. Европейският съд разгледал въпроса през призмата на член 6, ал.1 (оставяйки отворен въпроса дали член 6, ал.3.d е приложим при вещи лица, назначени от съда) и установил, че принципът на равнопоставеност на страните е бил нарушен [294].

125. Член 6, ал. 3.d., не просто гарантира равнопоставеността на страните. Правото да разпитва или да участва в разпита на свидетели принципно включва задаването на въпроси на свидетелите при слушанията и означава, че всички доказателства, на които разчита обвинението, трябва публично да се представят от него в присъствието на обвиняемия на открито заседание, на което обвиняемият да може да ги оспорва [295]. Използването по време на процеса на показания, направени по-рано от свидетели пред полицията или съдебните власти, само по себе си не е нарушение на член 6, ал.3.d., при условие че правата на защитата са спазени. Като правило тези права изискват на обвиняемия да се даде адекватна възможност да оспори и разпита свидетел или по времето, когато същият дава показания, или на по-късен етап [296]. Така по делото Унтерпертингер (Unterpertinger) е постановено нарушение на член 6, ал.3.d., когато австрийски съд осъжда обвиняемия за нападение, като се позовава на показания, направени предварително пред полицията от двама свидетели, които отказали да се явят в съда. Обвиняемият не е имал никаква възможност да им зададе въпроси. По същия начин в делото Костовски (Kostovski) [298] е постановено нарушение на Конвенцията, когато холандски съд се позовал на показания, направени предварително в полицията и пред магистрат от двама свидетели, чиято самоличност не била разкрита пред защитата и които обвиняемият нямал възможност да разпита.

126. Въпреки че по принцип обвиняемият трябва да присъства, когато се изслушват свидетели на обвинението, Европейската комисия е приела, че могат да са налице изключителни обстоятелства, които да оправдават отсъствието на обвиняемия от съдебната зала, при положение че присъства неговия адвокат. Така разрешеното от датското законодателство отсъствие на обвиняем от съдебната зала е обявено за оправдано в процес, в който обвиняемият бил заплашил свидетел [299] и по тежко дело за наркотици [300]. В последното дело, освен това, от обвиняемия била укрита самоличността на свидетеля, но била разкрита пред защитника под задължение за конфиденциалност.

127. Правото на обвиняемия да представи свидетели на защитата може да попада под законовата уредба относно допустимостта на показанията, като например правилата, недопускащи показания, основани на слухове, но само при положение, че подобно ограничение се отнася еднакво и за обвинението, и за защитата [301].

XII. Безплатни услуги на преводач (член 6, алинея 3.е.)

128. По член 6, ал. 3.е., обвиняемият има право да ползва “безплатно услугите на преводач, ако не разбира или не говори езика, използван в съда”. Ако обвиняемият може в достатъчна степен да разбира и говори езика, който се използва в съда, той няма правото на помощ от преводач, който да му помогне да представи своята защита на друг език [302]. Счита се, че по принцип неспособност да се разбира или да се говори, произтичаща от физически недъг (като увреден слух и/или говор), може да представлява неспособност “да разбира или говори езика, използван в съда” по смисъла на член 6, ал.3.е. и поражда правото на “безплатни услуги” на подходящ

преводач. Нивото на разбиране или говорене, при което възниква правото на безплатен преводач, е въпрос на оценка на конкретни факти и на степен и от него ще зависи и нивото на “помощ”, която се налага. По принцип, обаче, обвиняемият трябва да бъде в състояние, чрез собствените си умения, или с помощта на преводач, да разбира и участва в процедурата до степен, която гарантира справедлив процес.

129. Правото на обвиняемия на безплатна помощ от преводач не се ограничава до слушанията пред съда, но се разпростира и върху “... безплатни услуги на преводач за устния или писмен превод на всички документи или изявления по време на делото, заведено срещу него, които той трябва да разбира, за да се ползва от справедлив процес” [303]. Това право покрива и досъдебната фаза и превода на такива документи, като например обвинителния акт. В делото Людике Европейският съд постанови, че правото по член 6, ал.3.е. обхваща първоначалното явяване пред съдия, контрола върху предварителното задържане, превода на обвинителния акт, както и самите съдебни заседания [304]. Правото покрива и решението на съда [305] и би се разпростряло върху евентуалната процедура за обжалване, тъй като подобна процедура е част от определянето на наказателното обвинение по смисъла на член 6.

130. Пред Комисията е повдиган въпросът дали член 6, ал.3.е., се разпростира и върху отношенията между обвиняемия и неговия адвокат. В решение, взето през 1975 год., Европейската комисия постанови, че не може да даде такова широко тълкуване, цитирайки по-точно фразата “езика, използван в съда” [306]. Последвалото решение на Съда по делото Людике, обаче, подсказва, че фразата просто определя езика, във връзка с който може да възникне правото на преводаческа помощ, а не ограничава обсега на помощта, която се полага на обвиняемия [307]. В дело, разгледано след решението по делото Людике, жалбоподател се оплакал, че германските съдилища отхвърлят молбата му да му бъдат възстановени разходите за преводач, понесени за подготовка на защитата. Комисията отново установи, че няма нарушение на член 6, ал.3.е., заявявайки, че тази разпоредба нито “превишава, нито усилва другите гаранции, изброени в член 6.” В конкретния случай жалбоподателят не е имал право на “безплатна служебна защита” по член 6, ал.3.с., и Комисията реши, позовавайки се на решението си от 1975 год., че разноските за общуване с адвокат, който той сам е избрал за своя сметка, не се покриват от член 6, ал. 3.е. [308]. Може, обаче, да се спори до каква степен доводите на Комисията са удовлетворителни тъй като самата цел на член 6, ал.3.с. е именно “да разшири” останалите гаранции на член 6 (включително правото на адвокат по избор), като добавя допълнително право в полза на лица в неизгодно езиково положение.

131. Обхватът и характерът на “услугите” изискуеми съгласно член 6, ал. 3.е. зависят до голяма степен от обстоятелствата, включително и от степента, в която обвиняемият разбира езика на съда (ако въобще разбира) и дали той е представляван от адвокат. Не се изисква писмен превод на томовете по съдебното дело [309], нито на всички писмени показания или официални документи по делото [310]. Помощта “трябва да бъде такава, че да позволи на лицето да разбира делото срещу него, за да се защитава, най-вече като има възможност да представи пред съда своята версия за нещата” [311]. Устно обяснение на съдържанието на обвинителния акт може да бъде достатъчно в зависимост от обстоятелствата, но обвиняем, на който не е предоставен писмен превод, може в някои обстоятелства да бъде поставен в неизгодно положение. В подобен случай се изисква писмен превод. Преводът по време на процеса не трябва непременно да бъде симултантен или дословно да пресъздава всичко, което се казва. Консекутивен превод - обобщение на доказателствата и показанията, който не включва превод на въпросите, е сметен за достатъчен [312]. Писменият превод на решението също не е от съществено значение, при условие, че е налице устно обяснение, достатъчно за дадените обстоятелства [313].

132. Задължението на компетентните власти съгласно член 6, ал.3.е. не се изчерпва с назначаването на преводач, но може също да обхваща упражняването на известна степен на контрол върху адекватността на превода, ако са уведомени за подобна необходимост [314]. Това може да включва, например, назначаването на нов преводач.

133. Правото на “безплатна” помощ от преводач дава на обвиняемия правото на пълно освобождаване “веднъж и завинаги” от задължението да заплати за услугите на преводача. Разноските по превода не могат, следователно, да бъдат възстановени от обвиняемия след приключване на делото, дори ако същият е признат за виновен и осъден [315].

XIII. Заключение

134. Член 6 съдържа разпоредба с фундаментално значение, формулирана общо и приложима към сърцевината на различните правни и административни системи в държавите - членки на Съвета на Европа. Едва ли е изненада, че толкова много трудни и важни въпроси са възниквали във връзка с неговия обхват и тълкуване. Без съмнение, още много такива въпроси ще възникнат в бъдеще, най-вече във връзка с разширяването на Съвета на Европа. Въпреки това, няма да е самоуверено да твърдим, че основните принципи, ръководещи тълкуването на член 6 и неговата приложимост и в гражданското, и в наказателното право, вече са до голяма степен уредени. Основната задача на органите по Конвенцията в следващите години ще бъде да развият и усъвършенстват тези принципи при прилагането на член 6, за да ги направят приложими към все по-разнообразни обстоятелства.

Бележки:

1. Виж, например, European Court of Human Rights (Евр. Съд П. Ч.), делото *Deweer*, решение от 27 февруари 1980 год., Series A No. 35, стр. 30, параграф 56.
2. Евр. Съд П. Ч., делото *Delcourt*, решение от 17 януари 1970 год., Series A No. 11, стр.13, параграф 25; виж също и, например, делото *De Cubber*, Решение от 26 октомври 1981 год., Series A No. 86, стр. 16 и 18, параграфи 30 и 32.
3. Евр. Съд П. Ч., делото *Golder*, решение от 21 февруари 1975 год., Series A No. 18, стр.16, параграф 34.
4. *Ibid.*, стр. 17, параграф 35.
5. Евр. Съд П. Ч., делото *Sunday Times*, решение от 26 април 1979 год., Series A No. 30, стр. 34, параграф 55.
6. Виж, например, Евр. Съд П. Ч., делото *Konig*, решение от 28 юни 1978 год., Series A No. 27, стр. 29, параграф 88; делото *Deweer*, решение от 27 февруари 1980 год., Series A No. 35, стр. 22, параграф 42.
7. Евр. Съд П. Ч., делото *Golder*, решение от 21 февруари 1975 год., Series A No. 18, стр.16, параграф 34.
8. Евр. Съд П. Ч., делото *Airey*, решение от 9 октомври 1979 год., Series A No. 32, стр.17, параграф 32.
9. Жалба No. 1329/62, *X v. Denmark*, решение от 7.5.62 год., Сборник 9, стр. 28.
10. Жалба No. 2145/64, *X v. Belgium*, решение от 1.10.65 год., Сборник 18, стр. 1.
11. *Ringeisen v. Austria*, доклад на Комисията от 19.3.70 год., стр. 70, параграф 142.
12. *Ibid.*
13. *Ibid.* Особено мнение на малцинството, стр. 74, параграф 143.
14. Евр. Съд П. Ч., делото *Ringeisen*, решение от 16 юли 1971 год., Series No. 13, стр. 39, параграф 94.
15. Евр. Съд П. Ч., делото *Konig*, решение от 28 юни 1978 год., Series A No. 27, стр. 30, параграф 90.
16. Виж, например, . Евр. Съд П. Ч., делото *Skarby*, решение от 28 юни 1990 год., Series A No. 180, стр. 36, параграф 27.
17. Евр. Съд П. Ч., делото *James and Others*, решение от 21 февруари 1986 год., Series A No. 98, стр. 46, параграф 81.
18. Евр. Съд П. Ч., делото *Powell and Rayner*, решение от 21 февруари 1990 год., Series A No. 172; виж също и Жалба No. 9310/81, *Baggs v. the United Kingdom*, Доклад на Комисията (приятелско уреждане), решение от 8.7.87 год., D.R. 52, стр. 29; виж също и Жалба No. 7729/76, *Agee v. the United Kingdom*, решение от 17.12.76 год., D.R. 7, стр. 164. Не съществува "гражданско право" за защита срещу изявления, защитени от депутатски имунитет.
19. Виж, например, Евр. Съд П. Ч., делото *Ashingdane*, решение от 28 май 1985 год., Series A No. 93, стр. 23-26, параграфи 53-60; въпросът дали става дума за "гражданско право" е оставен открит от Съда.
20. Жалба No. 10457/83, *Dyer v. the United Kingdom*, решение от 9.10.84 год., D.R. 39, стр. 246; Жалба No. 10782/84, *Wallace-Jones v. the United Kingdom*, решение от 12.5.86 год., D.R. 47, стр. 157.
21. Жалба No. 7598/76, *Kaplan v. the United Kingdom*, Доклад на Комисията от 17.7.80 год., D.R. 21, стр. 5; Резолюция DH (81) 1, *ibid.* стр. 38.
22. Евр. Съд П. Ч., делото *Le Compte, Van Leuven and De Meyere*, решение от 23 юни 1981 год., Series A No. 43; делото *Bentham*, решение от 23 октомври 1985 год., Series A No. 97, стр. 14, параграф 32
23. Евр. Съд П. Ч., делото *Albert and Le Compte*, решение от 10 февруари 1983 год., Series A No. 58, стр. 16, параграф 29.
24. *Ibid.*
25. Решение по делото *Le Compte, Van Leuven and De Meyere*, цитирано *no-gore*; решение по делото *Albert and Le Compte*, цитирано *no-gore*; виж също и Евр. Съд П. Ч., делото *Bellilos*, решение от 29 април 1988 год., Series A No. 132 (производство по незначително криминално правонарушение).
26. Евр. Съд П. Ч., делото *O. v. the United Kingdom*, решение от 8 юли 1987 год., Series A No. 120, стр. 27, параграф 63; делото *B. v. the United Kingdom*, решение от 8 юли 1987 год., Series A No. 121; делото *R. v. the United Kingdom*, решение от 8 юли 1987 год., Series A No. 121.
27. Евр. Съд П. Ч., делото *Obermeier*, решение от 28 юни 1990 год., Series A No. 179, стр. 22, параграф 70.
28. Евр. Съд П. Ч., делото *Van Marle and Others*, решение от 26 юни 1986 год., Series A No. 101, стр. 11-12, параграфи 35-38.
29. Виж, например, Евр. Съд П. Ч., делото *Pudas*, решение от 27 октомври 1987 год., Series A No. 125, стр. 14, параграф 34; делото *Tre Traktor AB*, решение от 7 юли 1989 год., Series A No. 159, стр. 17-18, параграфи 37-40; делото *Allan Jacobsson*, решение от 25 октомври 1989 год., Series A No. 163, стр. 19-20, параграфи 67-71; делото *Skarby*, решение от 28 юни 1990 год., Series A No. 180, стр. 36-37, параграфи 27-28.
30. Виж, например, решение по делото *Le Compte, Van Leuven and De Meyere*; *O. v. the United Kingdom*, цитирано *no-gore*.
31. Виж, например, решение по делото *Van Marle and Others*, цитирано *no-gore*; решение по делото *Skarby*, цитирано *no-gore*.
32. Евр. Съд П. Ч., делото *Le Compte, Van Leuven and De Meyere*, решение от 23 юни 1981 год., Series A No. 43, стр. 21, параграф 47.
33. Жалба No. 7902/77, *X. v. the United Kingdom*, решение от 18.5.77 год., D.R. 9, стр. 224.
34. Евр. Съд П.Ч., делото *Konig*, решение от 28 юни 1978 год., Series A No. 27, стр. 30, параграф 89.
35. *Ibid.*, стр. 32, параграф 95
36. *Ibid.*, стр. 31, параграф 92
37. Виж, например, Евр. Съд П. Ч., делото *Feldbrugge*, решение от 29 май 1986 год., Series A No. 99, стр. 16, параграф 40; делото *Deumeland*, решение от 29 май 1986 год., Series A No. 100, стр. 25, параграф 74; делото *H. v. Belgium*, решение от 30 ноември 1987, Series A No. 127, стр. 58, параграфи 77-78.
38. Виж, например, решение по делото *Konig*, цитирано *no-gore*, стр. 32, параграф 95; решение по делото *H. v. Belgium*, цитирано *no-gore*, стр. 32, параграф 45.

39. Евр. Съд П. Ч., делото *Ringeisen*, решение от 16 юли 1971 год., Series A No. 13, стр. 39, параграф 94; делото *Stramek*, решение от 22 октомври 1984 год., Series A No. 84, стр. 18, параграф 37.
40. Евр. Съд П. Ч., делото *Winterwerp*, решение от 24 октомври 1979 год., Series A No. 33, стр. 28, параграф 73; делото *Van Der Leer*, решение от 21 февруари 1990 год., Series A No. 170 (Доклад на Комисията - член 6 е неприложим, когато заповедта за задържане не засяга правото на собственост.)
41. Евр. Съд П. Ч., делото *Gillow*, решение от 24 ноември 1986 год., Series A No. 109, стр. 26, параграф 68.
42. Евр. Съд П. Ч., делото *Erkner and Hofauer*, решение от 23 април 1987 год., Series A No. 117, стр. 60, параграф 62; делото *Poiss*, решение от 23 април 1987 год., Series A No. 117, стр. 102, параграф 48; делото *Ettl and Others*, решение от 23 април 1987 год., Series A No. 117, стр. 16, параграф 32;
43. Евр. Съд П. Ч., делото *Sporrong and Lonroth*, решение от 23 септември 1982 год., Series A No. 52, стр. 29-30, параграфи 79-83; делото *Boden*, решение от 27 октомври 1987 год., Series A No. 125, стр. 39-40, параграфи 28-32.
44. Делото *Sporrong and Lonroth*, решение от 23 септември 1982 год., цитирано *по-горе*, and делото *Allan Jacobsson*, решение от 25 октомври 1989 год., Series A No. 163, стр. 19-21, параграфи 66-74 (забрана за строителство); делото *Mats Jacobsson*, решение от 28 юни 1990 год., Series A No. 180, стр. 12-14, параграфи 29-35 (решение за изменение на застроителен план); делото *Skarby*, решение от 28 юни 1990 год., Series A No. 180, стр. 36-38, параграфи 26-30 (отказ на разрешително за строеж и изключване от застроителния план).
45. Евр. Съд П. Ч., делото *Hakansson and Sturesson*, решение от 21 февруари 1990 год., Series A No. 171, стр. 19, параграфи 59-61.
46. Виж, например, Евр. Съд П. Ч., делото *Powell and Rayner*, решение от 21 февруари 1990 год., Series A No. 172 (обезщетение за шум от самолети и т.н.); делото *Lithgow and Others*, решение от 8 юли 1986 год., Series A No. 102, стр. 70, параграф 192 (обезщетение за национализирана собственост); делото *Baraona*, решение от 8 юли 1987 год., Series A No. 122, стр. 16-18, параграфи 36-44 (искане за обезщетение за незаконна заповед за арест); виж също и Жалба No. 9486/81, *Adler v. Switzerland*, доклад на Комисията от 15.3.85 год., D.R. 46, стр. 36 (претенции по договор, макар и подчинен на публичното право; обезщетение за незаконосъобразно поведение на държавата).
47. Евр. Съд П. Ч., делото *Konig*, решение от 28 юни 1978 год., Series A No. 27, стр. 29-32, параграфи 86-96 (административни решения, отнемачи правото на частна лекарска практика и на управление на клиника); делото *Le Compte, Van Leuven and De Meyere*, решение от 23 юни 1981 год., Series A No. 43, стр. 19-23, параграфи 41-53, и делото *Albert and Le Compte*, решение от 10 февруари 1983 год., Series A No. 58, стр. 14-16, параграфи 25-30 (дисциплинарно производство, водещо до временно или постоянно отнемане на правото на упражняване на медицинска професия).
48. Евр. Съд П. Ч., делото *Van Marle*, решение от 26 юни 1986 год., Series A No. 101, стр. 11-12, параграфи 35-36 (спор дали недопускането до професията (но не преценката на професионалната компетентност) е било произволно, *ultra vires*, и т.н.).
49. Евр. Съд П. Ч., делото *H. v. Belgium*, решение от 30 ноември 1987 год., Series A No. 127, стр. 31-34, параграфи 37-48.
50. Евр. Съд П. Ч., делото *Bentham*, решение от 23 октомври 1985 год., Series A No. 97, стр. 14-16, параграфи 30-36.
51. Евр. Съд П. Ч., делото *Pudas*, решение от 27 октомври 1987 год., Series A No. 125, стр. 13-16, параграфи 30-38.
52. Евр. Съд П. Ч., делото *Tre Traktorer AB*, решение от 7 юли 1989, Series A No. 159, стр. 16-19, параграфи 36-44.
53. Евр. Съд П. Ч., делото *Olsson*, решение от 24 март 1988 год., Series A No. 130, стр. 38-39, параграфи 88-91; решение по делото *O. and H. v. the United Kingdom* от 8 юли 1987 год., Series A No. 120, стр. 24-26, параграфи 53-60 (О) и стр. 58 параграфи 68-69 (Н); делото *B. and R. v. the United Kingdom*, решение от 8 юли 1987 год., Series A No. 121, стр. 76-79 и стр. 122-124, параграфи 72-79 (В) и параграфи 77-84 (R).
54. Евр. Съд П. Ч., делото *Obermeier*, решение от 28 юни 1990 год., Series A No. 179, стр. 21, параграф 67.
55. Евр. Съд П. Ч., делото *Feldbrugge*, решение от 29 май 1986 год., Series A No. 99, стр. 15-16, параграфи 37-40; делото *Deumeland*, решение от 29 май 1986 год., Series A No. 100, стр. 24-26, параграфи 71-77; виж също и Жалба No. 9630/81, *Minniti v. Italy*, решение от 13.10.86 год., D.R. 49, стр. 59.
56. Жалба No. 8208/78, *X v. the United Kingdom*, решение от 7.12.78 год., D.R. 16, стр. 162 (право на членство в Камарата на лордовете и на наследяване на титлата пер); Жалба No. 11068/84, *Priorello v. Italy*, решение от 6.5.85 год., D.R. 43, стр. 195 (местна власт).
57. Виж, например, Жалба No. 10582/83, *СТР. v. Portugal*, решение от 13.12.84 год., D.R. 40, стр. 271 (временно отстраняване от длъжност на държавен служител); Жалба No. 9248/81, *Leander v. Sweden*, решение от 10.10.83 год., D.R. 34, стр. 78 (отказ от предоставяне на постоянен пост като държавен служител); Жалба No. 6324/73, *X v. Belgium*, решение от 18.7.74 год., Сборник 46, стр. 218 (отказ на повишение); Жалба No. 8496/79, *X v. the United Kingdom*, решение от 8.10.80 год., D.R. 21, стр. 168 (полицейско дисциплинарно производство); Жалба No. 8686/79, *X v. Italy*, решение от 10.10.80 год., D.R. 21, стр. 208 (уволнение на учител); Жалба No. 9877/82, *X v. Portugal*, решение от 1.3.83 год., D.R. 32, стр. 258 (спор относно трудовите правоотношения на представител на съдебната власт); Жалба No. 7374/76, *X v. Denmark*, решение от 8.3.76 год., D.R. 5, стр. 157 (свещеник в държавна църква); Жалба No. 9501/81, *X v. the Federal Republic of Germany*, решение от 7.12.81 год., D.R. 27, стр. 249 (свещеник в църква, призната по публичното право);
58. Жалба No. 10293/83, *B. v. the United Kingdom*, решение от 12.12.85 год., D.R. 45, стр. 41.
59. Жалби No 2991/66 и сл., *Alam and Khan v. the United Kingdom*, решение от 15.7.67 год., Сборник 24, стр. 116.
60. Виж "Stock-Taking on the European Convention on Human Rights", Council of Europe, Strasbourg, 1984, стр. 115.
61. Виж, например, Жалба No. 8244/78, *Uppal and Others v. the United Kingdom*, решение от 2.5.79 год., D.R. 17, стр. 149; Жалба No. 8118/77, *Swami Omkarananda and Others v. Switzerland*, решение от 19.3.81 год., D.R. 25, стр. 105; Жалба No. 9285/81, *X, Y and Z v. the United Kingdom*, решение от 6.7.82 год., D.R. 29, стр. 205.
62. Виж, например, Евр. Съд П. Ч., *Skarby*, решение от 28 юни 1990 год., Series A No. 180, стр. 36-37, параграф 28.
63. Жалба No. 3325/67, *X and Others v. the United Kingdom*, решение от 15.12.67 год., Сборник 25, стр. 117; Жалба No. 7729/76, *Agee v. the United Kingdom*, решение от 17.12.76 год., D.R. 7, стр. 164 (Решението по това дело е следвано и в Жалба No. 7902/77, *X v. the United Kingdom*, решение от 18.5.77 год., D.R. 9, стр. 224 и Жалба No. 9990/82, *Vozano v. France*, решение от 15.6.84 год., D.R. 39, стр. 119, но без специално позоваване на мотивите, на които то се основава).
64. Виж, например, Жалба No. 2145/64, *X v. Belgium*, решение от 1.10.65 год., Сборник 18, стр. 1; Жалба No. 1904/63 и сл., *A and Others v. the Netherlands*, решение от 23.5.66 год., Сборник 19, стр. 106; Жалба No. 8903/80, *X v. Austria*, решение от 8.7.80 год., D.R. 21, стр. 246; Жалба No. 9908/82, *X v. France*, решение от 4.5.83 год., D.R. 32, стр. 266.
65. Виж, например, Евр. Съд П. Ч., делото *Salabiaku*, решение от 7 октомври 1988 год., Series A No. 141, стр. 14, параграф 24 (доклад на Комисията от 8.7.87 год., стр. 21-22, параграфи 57-59); Жалба No. 11464/85, *Von Sydow v. Sweden*, решение от 12.5.87 год., D.R. 53, стр. 85, 121.

66. Жалба No. 9661/82, *X v. Austria*, решение от 14.7.83 год., D.R. 34, стр. 127; Жалба No. 10406/83, *S. v. France*, решение от 6.5.85 год., D.R. 42, стр. 133; Жалба No. 11352/85, *K. v. the Federal Republic of Germany*, решение от 10.12.85 год., D.R. 45, стр. 273;
67. Жалби NoNo 9661/82, *X v. Austria*, и 11352/85, *K. v. the Federal Republic of Germany*, цитирани *no-gore*; Евр. Съд П. Ч., делото *Baraona*, решение от 8 юли 1987 год., Series A No. 122, стр. 16-18, параграфи 36-44, Доклад на Комисията от 8.10.83 год., стр. 25-29, параграфи 103-119 (член 6 е приложим при иск за обезщетение за незаконна заповед за арест).
68. Жалби NoNo 9661/82, *X v. Austria*, и 11352/85, *K. v. the Federal Republic of Germany*, цитирани *no-gore*, виж също и делото *Van der Leer v. the Netherlands*, доклад на Комисията от 14.7.88 год., параграф 121, Series A No. 170, стр. 23; и делото *Koendjibiharie v. the Netherlands*, доклад на Комисията от 12.10.89 год., параграф 78, Series A No. 185, стр. 52, за примери на дела, по които е постановено, че решенията относно личната свобода не включват определянето на граждански права.
69. Евр. Съд П. Ч., делото *Neumeister*, решение от 27 юни 1968 год., Series A No. 8, стр. 43, параграф 23
70. Евр. Съд П. Ч., делото *Ireland v. the United Kingdom*, решение от 18 януари 1978 год., Series A No. 25, стр. 89, параграф 235; делото *Guzzardi*, решение от 6 ноември 1980 год., Series A No. 39, стр. 40, параграф 108.
71. Жалба No. 8341/78, *X v. Switzerland*, решение от 9.7.80 год., D.R. 20, стр. 161.
72. Жалба No. 11098/84, *B. v. the Netherlands*, решение от 1.7.85 год., D.R. 43, стр. 198.
73. Жалба No. 10612/83, *Rotenstein v. the Federal Republic of Germany*, решение от 10.12.84 год., D.R. 40, стр. 276.
74. Жалба No. 8569/79, *Martin v. Ireland*, решение от 8.5.85 год., D.R. 42, стр. 23.
75. Виж, например, Евр. Съд П. Ч., делото *Lutz*, решение от 25 август 1987 год., Series A No. 123, стр. 22, параграф 52.
76. Виж, например, Евр. Съд П. Ч., делото *Deweert*, решение от 27 февруари 1980 год., Series A No. 35, стр. 22, параграф 42.
77. Виж, например, Евр. Съд П. Ч., делото *Adolf*, решение от 26 март 1982 год., Series A No. 49, стр. 15, параграф 30.
78. Решение по делото *Deweert*, цитирано *no-gore*, стр. 23, параграф 44.
79. *Ibid.*, стр. 24, параграф 46; Евр. Съд П. Ч., делото *Eckle*, решение от 15 юли 1982 год., Series A No. 51, стр. 33, параграф 73; делото *Foti*, решение от 10 декември 1982 год., Series A No. 56, стр. 18, параграф 52.
80. Евр. Съд П. Ч., делото *Wemhoff*, решение от 27 юни 1968 год., Series A No. 7, стр. 26, параграф 19; делото *Neumeister*, решение от 27 юни 1968 год., Series A No. 8, стр. 41, параграф 18 (от секцията "The Law"); делото *Ringeisen*, решение от 16 юли 1974 год., Series A No. 13, стр. 45, параграф 110.
81. Евр. Съд П. Ч., делото *Deweert*, решение от 27 февруари 1980 год., Series A No. 35, стр. 24, параграф 46.
82. Евр. Съд П. Ч., делото *Adolf*, решение от 26 март 1982 год., Series A No. 49, стр. 15, параграф 31.
83. Евр. Съд П. Ч., делото *Engel and Others*, решение от 8 юни 1976 год., Series A No. 22, стр. 34, параграф 81.
84. *Ibid.*, стр. 34, параграф 82.
85. Евр. Съд П. Ч., делото *Campbell and Fell*, решение от 28 юни 1984 год., Series A No. 80, стр. 35-38, параграфи 69-73.
86. Евр. Съд П. Ч., делото *Ozturk*, решение от 21 февруари 1984 год., Series A No. 73, стр. 17-21, параграфи 48-56; делото *Lutz*, решение от 25 август 1987 год., Series A No. 123, стр. 21-24, параграфи 50-57.
87. Евр. Съд П. Ч., делото *Weber*, решение от 22 май 1990 год., Series A No. 177, стр. 17-18, параграфи 30-35.
88. Решение по делото *Engel and Others*, цитирано *no-gore*, стр. 34, параграф 82.
89. Виж, например, решението по делото *Engel and Others*, цитирано *no-gore*, стр. 34, параграф 82 (правила относно дейността на въоръжените сили - дисциплинарни); решение по делото *Ozturk*, цитирано *no-gore*, стр. 20, параграф 53 (наказателни обвинения във връзка с транспортно произшествие); решение по делото *Weber*, цитирано *no-gore*, стр. 18, параграф 33 (правила за конфиденциалност на производството - наказателноправни).
90. Виж, Евр. Съд П. Ч., делото *Campbell and Fell*, решение от 28 юни 1984 год., Series A No. 80, стр. 36, параграф 71.
91. Решение по делото *Engel and Others*, цитирано *no-gore*, стр. 34, параграф 82.
92. Евр. Съд П. Ч., делото *Lutz*, решение от 25 август 1987 год., Series A No. 123, стр. 23, параграф 55.
93. Решение по делото *Engel and Others*, цитирано *no-gore*, стр. 34, параграф 82.
94. Решение по делото *Campbell and Fell*, цитирано *no-gore*.
95. Жалба No. 8317/78, *McFeeley and Others v. the United Kingdom*, решение от 15.5.80 год., D.R. 20, стр. 44.
96. Жалба No. 7341/76, *Eggs v. Switzerland*, доклад на Комисията от 4.3.78 год., D.R. 15, стр. 35.
97. Жалба No. 9208/80, *Saraiva de Carvalho v. Portugal*, решение от 10.7.81 год., D.R. 26, стр. 262.
98. Жалба No. 8496/79, *X v. the United Kingdom*, решение от 8.10.80 год., D.R. 21, стр. 168.
99. Жалба No. 8249/78, *X v. Belgium*, решение от 5.5.80 год., D.R. 20, стр. 40.
100. Жалба No. 10365/83, *S. v. the Federal Republic of Germany*, решение от 5.7.84 год., D.R. 39, стр. 237.
101. Жалба No. 10059/82, *M. v. the Federal Republic of Germany*, решение от 5.7.85 год., D.R. 43, стр. 5.
102. Евр. Съд П. Ч., делото *Ozturk*, решение от 21 февруари 1984 год., Series A No. 73, стр. 18-20, параграфи 51-53; делото *Lutz*, решение от 25 август 1987 год., Series A No. 123, стр. 22-23, параграфи 54-55; виж също и Жалба No. 8998/80, *X v. Austria*, решение от 3.3.83 год., D.R. 32, стр. 150 (административното правонарушение, прието за криминално).
103. Евр. Съд П. Ч., делото *Weber*, решение от 22 май 1990 год., Series A No. 177, стр. 18, параграф 33; виж също и Жалба No. 8083/77, *X v. the United Kingdom*, решение от 13.3.80 год., D.R. 19, стр. 223 (нарушение на съдопроизводствените правила - наложена глоба на адвокат за отсъствие от заседание); Жалба No. 10615/83, *B. v. the United Kingdom*, решение от 3.7.84 год., D.R. 38, стр. 213 (осъждане на адвоката да заплати разноските, които са резултат на негова грешка - няма обвинение в престъпление).
104. Решение по делото *Ozturk*, цитирано *no-gore*, стр. 20, параграф 53.

105. Евр. Съд П. Ч., делото *Guzzardi*, решение от 6 ноември 1980 год., Series A No. 39, стр. 40, параграф 108.
106. Жалба No. 7729/76, *Agee v. the United Kingdom*, решение от 17.12.76 год., D.R. 7, стр. 164.
107. Жалба No. 9174/80, *Zamir v. the United Kingdom*, решение от 13.7.82 год., D.R. 29, стр. 153.
108. Жалба No. 7598/76, *Kaplan v. the United Kingdom*, Доклад на Комисията от 17.7.80 год., D.R. 21, стр. 5.
109. Евр. Съд П. Ч., делото *Neumeister*, решение от 27 юни 1968 год., Series A No. 8.
110. Жалба No. 10227/82, *H. v. Spain*, решение от 15.12.83 год., D.R. 37, стр. 93; Жалба No. 10479/83, *Kirkwood v. the United Kingdom*, решение от 12.3.84 год., D.R. 37, стр. 158.
111. Жалба No. 7034/75, *X v. Austria*, решение от 12.10.77 год., D.R. 10, стр.146.
112. Жалба No. 8575/79, *X v. the United Kingdom*, решение от 14.12.79 год., D.R. 20, стр. 202.
113. Жалба No. 7648/76, *X (Christinet) v. Switzerland*, решение от 6.12.77 год., D.R. 11, стр. 175.
114. Делото *Koendjibiharie v. the Netherlands*, Доклад на Комисията от 12.10.89 год., параграфи 79-80, Евр. Съд П. Ч., Series A No. 185, стр. 52; оплакването по член 6 не е поддържано пред Съда.
115. Виж, например, Жалба No. 12748/87, делото *Grabemann v. the Federal Republic of Germany*, Доклад на Комисията (приятелско уреждане) от 11.10.89 год. (отмяна на отлагането на изпълнението на присъда); и виж по-долу Глава VII.
116. Виж, например, Евр. Съд П. Ч., делото *Delcourt*, решение от 17 януари 1979 год., Series A No. 11, стр. 15, параграф 26; делото *Pakelli*, решение от 25 април 1983 год., Series A No. 64, стр. 14, параграф 29; делото *Pretto and Others*, решение от 8 декември 1983 год., Series A No. 71, стр. 12-13, параграфи 23-28; делото *Axen*, решение от 8 декември 1983 год., Series A No. 72, стр. 12-14, параграфи 27-32 (правото на обжалване по наказателни дела е гарантирано от член 2 на Протокол No.7 към Конвенцията).
117. Виж, например, решение по делото *Pretto and Others*, цитирано по-горе, стр. 12, параграф 27; решение по делото *Axen*, цитирано по-горе, стр. 12, параграф 27.
118. Жалба No. 8410/78, *X v. the Federal Republic of Germany*, решение от 13.12.79 год., D.R. 18, стр. 216.
119. Евр. Съд П. Ч., делото *Deumeland*, решение от 29 май 1986 год., Series A No. 100, стр. 26, параграф 77; делото *Poiss*, решение от 23 април 1987 год., Series A No. 117, стр. 103, параграф 52; делото *Bock*, решение от 29 март 1989 год., Series A No. 150, стр. 17-18, параграфи 36-37; делото *Buchholz*, решение от 6 май 1981 год., Series A No. 42, където производството пред Конституционния съд е по различен въпрос от производството пред по-нисшите съдилища и следователно член 6 не се прилага (виж стр. 6, 7, 12 и 15, параграфи 13, 15, 36 и 48 на решението).
120. Евр. Съд П. Ч., делото *Golder*, решение от 21 февруари 1975 год., Series A No. 18, стр. 18, параграф 36; делото *Deweer*, решение от 27 февруари 1980 год., Series A No. 35, стр. 24-25, параграфи 48-49.
121. Виж, например, Евр. Съд П. Ч., делото *Belilos*, решение от 29 април 1988 год., Series A No. 132, стр. 29, параграф 64.
122. Евр. Съд П. Ч., делото *Sramek*, решение от 22 октомври 1984 год., Series A No. 84, стр. 17, параграф 36; делото *Bentham*, решение от 23 октомври 1985 год., Series A No. 97, стр. 17, параграф 40.
123. Решение по делото *Bentham*, цитирано по-горе, стр. 17, параграф 40; и виж Евр. Съд П. Ч., делото *X v. the United Kingdom*, решение от 5 ноември 1981 год., Series A No. 46, стр. 26, параграф 61 и *De Jong, Baljet and van den Brink*, решение от 22 май 1984 год., Series A No. 77, стр. 23, параграф 48 в контекста на член 5 на Конвенцията.
124. Виж, например, Евр. Съд П. Ч., делото *De Wilde, Ooms and Versyp* (Белгийското скитническо дело), решение от 18 юни 1971 год., Series A No. 12, стр. 41, параграф 78; делото *Le Compte, Van Leuven and De Meyere*, решение от 23 юни 1981 год., Series A No. 43, стр. 24, параграф 55.
125. Виж, например, Евр. Съд П. Ч., делото *Campbell and Fell*, решение от 28 юни 1984 год., Series A No. 80, стр. 40-41, параграфи 81, 82, 85 (Съвет за граждански контрол над затвора е с общи надзорни функции, както и с дисциплинарни функции); делото *H. v. Belgium*, решение от 30 ноември 1987 год., Series A No. 127, стр. 34, параграф 50 (*Ordre des Avocats* с административни, координиращи и други функции, както и с дисциплинарни функции).
126. Евр. Съд П. Ч., делото *Engel and Others*, решение от 8 юни 1976 год., Series A No. 22, стр. 37, параграф 89; решение по делото *Campbell and Fell*, Series A No. 80.
127. Евр. Съд П. Ч., делото *Le Compte, Van Leuven and De Meyere*, решение от 23 юни 1981 год., Series A No. 43, стр. 23, параграф 51 а; делото *H. v. Belgium*, решение от 30 ноември 1987 год., Series A No. 127, стр. 34, параграф 50.
128. Евр. Съд П. Ч., делото *Ringeisen*, решение от 16 юли 1971 год., Series A No. 13, параграф 95.
129. Евр. Съд П. Ч., делото *Ettl and Others*, решение от 23 април 1987 год., Series A No. 117, стр. 17-19, параграфи 36-41.
130. Евр. Съд П. Ч., делото *Lithgow and Others*, решение от 8 юли 1986 год., Series A No. 102, стр. 72-73, параграфи 201-202; Жалби NoNo 8588-9/79, делото *Bramelid and Malmstrom v. Sweden*, Доклад на Комисията от 12.12.83 год., D.R. 38, стр. 18.
131. Евр. Съд П. Ч., делото *Bentham*, решение от 23 октомври 1985 год., Series A No. 97, стр. 17-18, параграфи 38-44.
132. Решение по делото *Campbell and Fell*, цитирано по-горе, стр. 39, параграф 78; Евр. Съд П. Ч., делото *Langborger*, решение от 22 юни 1989 год., Series A No. 155, параграф 32.
133. Решение по делото *Campbell and Fell*, цитирано по-горе
134. Евр. Съд П. Ч., делото *Lithgow and Others*, решение от 8 юли 1986 год., Series A No. 102, стр. 73, параграф 202.
135. Евр. Съд П. Ч., делото *Ringeisen*, решение от 16 юли 1971 год., Series A No. 13, стр. 39-40, параграфи 96-97; делото *Ettl and Others*, решение от 23 април 1987 год., Series A No. 117, стр. 18, параграф 38.
136. Евр. Съд П. Ч., делото *Sramek*, решение от 22 октомври 1984 год., Series A No. 84, стр. 20, параграф 42; делото *Belilos*, решение от 29 април 1988 год., Series A No. 132, стр. 30, параграф 67 (юрисист на заплата в полицията участва в състава на орган, който се произнася по незначителни правонарушения).
137. Евр. Съд П. Ч., делото *Langborger*, решение от 22 юни 1989 год., Series A No. 155, стр. 16, параграф 35.
138. Жалби NoNo 8588-9/79, *Bramelid and Malmstrom v. Sweden*, Доклад на Комисията от 12.12.83 год., D.R. 38, стр. 18.

139. Евр. Съд П. Ч., делото *Campbell and Fell*, решение от 28 юни 1984 год., Series A No. 80, стр. 40, параграф 80; Жалба No. 7360/76, *Zand v. Austria*, Доклад на Комисията от 12.10.78 год., D.R. 15, стр. 70.
140. Решение по делото *Campbell and Fell*, цитирано *no-gore*, стр. 40, параграф 80.
141. *Ibid.*
142. Виж, например, Евр. Съд П. Ч., делото *Piersack*, решение от 1 октомври 1982 год., Series A No. 53, стр. 14, параграф 30; Евр. Съд П. Ч., делото *De Cubber*, решение от 26 октомври 1984 год., Series A No. 86, стр. 13, параграф 24.
143. *Ibid.*; Евр. Съд П. Ч., делото *Le Compte, Van Leuven and De Meyere*, решение от 23 юни 1981 год., Series A No. 43, стр. 25, параграф 58.
144. Евр. Съд П. Ч., делото *Delcourt*, решение от 17 януари 1970 год., Series A No. 11, стр. 17, параграф 31; решение по делото *Piersack*, цитирано *no-gore*, стр. 14, параграф 30; решение по делото *De Cubber*, цитирано *no-gore*, стр. 16, параграф 26.
145. Решение по делото *Piersack*, цитирано *no-gore*
146. Решение по делото *De Cubber*, цитирано *no-gore*
147. Евр. Съд П. Ч., делото *Hauschildt*, решение от 24 май 1989 год., Series A No. 154, стр. 21-23, параграфи 49-53.
148. Виж, например, решения по делата *Sramek, Belilos and Langborger*, цитирани *no-gore*
149. Евр. Съд П. Ч., делото *Le Compte, Van Leuven and De Meyer*, решение от 23 юни 1981 год., Series A No. 43, стр. 25, параграф 58.
150. Евр. Съд П. Ч., делото *Gillow*, решение от 27 ноември 1986 год., Series A No. 109, стр. 28, параграф 73, (апелативен съд отхвърля жалба по гражданско дело, след като преди това е отхвърлил жалба по наказателно дело, произтичащо от сходни факти).
151. Жалба No. 7360/76, *Zand v. Austria*, Доклад на Комисията от 12.10.78 год., D.R. 15, стр. 70; Жалби NoNo 8603/79 и сл., *Crociani and Others v. Italy*, решение от 18.12.80 год., D.R. 22, стр. 147.
152. Жалба No. 7360, *Zand v. Austria*, цитирана *no-gore*; виж също и Жалба No. 8734/79, *Barthold v. the Federal Republic of Germany*, решение от 12.3.81 год., D.R. 26, стр. 145, където този въпрос е оставен открит.
153. Жалба No. 7360/76, *Zand v. Austria*, цитирана *no-gore*
154. Евр. Съд П. Ч., делото *Piersack*, решение от 1 октомври 1982 год., Series A No. 53, стр. 16, параграф 33.
155. По делото *Oberschlick* Комисията реши, че участието на съдия, който е следвало да си направи самоотвод съгласно вътрешното право, представлява нарушение на изискванията съдът да е “създаден в съответствие със закона” и да е “безпристрастен”; Съдът остави открит първия от тези два пункта (Евр. Съд П. Ч., делото *Oberschlick*, решение от 23 май 1991 год., Series A No. 204, стр. 23, параграф 49).
156. Виж, например, Евр. Съд П. Ч., делото *Albert and Le Compte*, решение от 10 февруари 1983 год., Series A No. 58 в областта на гражданското право, стр. 14-16, параграфи 27-29; делото *Belilos*, решение от 29 април 1988 год., Series A No. 132 в областта на наказателното право, стр. 31, параграфи 70-72; и виж стр. 12, параграфи 19-20, в решението по делото *Albert and Le Compte*.
157. Евр. Съд П. Ч., делото *Golder*, решение от 21 февруари 1975 год., Series A No. 18, стр. 18, параграф 36.
158. *Ibid.*, стр. 13, параграфи 37-38.
159. Евр. Съд П. Ч., делото *Ashingdane*, решение от 28 май 1985 год., Series A No. 93, стр. 24, параграф 57.
160. Евр. Съд П. Ч., делото *Airey*, решение от 9 октомври 1979 год., Series A No. 32, стр. 12-14, параграфи 24-25.
161. Евр. Съд П. Ч., делото *Golder*, решение от 21 февруари 1975 год., Series A No. 18, стр. 12-18, параграфи 26-36.
162. Евр. Съд П. Ч., делото *Campbell and Fell*, решение от 28 юни 1984 год., Series A No. 80, стр. 47-48, параграфи 105-107.
163. *Ibid.*, стр. 49, параграфи 111-113.
164. Решение по делото *Ashingdane*, цитирано *no-gore*
165. Жалба No. 10877/84, *Wallen v. Sweden*, решение от 16.5.85 год., D.R. 43, стр. 184; (виж също и *X and Y v. the Netherlands*, решение от 26 март 1985 год., Series A No. 91).
166. Евр. Съд П. Ч., делото *Monnell and Morris*, решение от 2 март 1987 год., Series A No. 115, стр. 23, параграф 59, мерки за възпиране на безпредметни наказателни жалби са признати за преследващи законна цел в интерес на правилното осъществяване на правосъдието. Счита се, че същият принцип ще намери приложение и в сферата на гражданското право.
167. Жалба No. 11559/85, *H. v. the United Kingdom*, решение от 2.12.85 год., D.R. 45, стр. 281.
168. Евр. Съд П. Ч., делото *Lithgow and Others*, решение от 8 юли 1986 год., Series A No. 102, стр. 70-71, параграфи 193-197;
169. Евр. Съд П. Ч., делото *Philis v. Greece*, решение от 27 август 1991 год., Series A No. 209.
170. Виж, например, Жалба No. 6202/73, *X and Y v. the Netherlands*, решение от 16.3.75 год., D.R. 1, стр. 66; Жалба No. 6958/75, *X v. Switzerland*, решение от 10.12.75 год., D.R. 3, стр. 155.
171. Евр. Съд П. Ч., делото *Airey*, решение от 9 октомври 1979 год., Series A No. 32, стр. 14, параграф 26.
172. Жалба No. 8158/78, *X v. the United Kingdom*, решение от 10.7.80 год., D.R. 21, стр. 95; Жалба No. 9353/81, *Webb v. the United Kingdom*, решение от 11.5.83 год., D.R. 33, стр. 133.
173. Жалба No. 10594/83, *Munro v. the United Kingdom*, решение от 14.7.87 год., 10 Eur. Human Rights Reports 516 (липса на безплатна правна помощ по дело за клевета); Евр. Съд П. Ч., делото *Granger*, решение от 28 март 1990 год., Series A No. 174.
174. Виж, например, Жалба No. 9707/82, *X v. Sweden*, решение от 6.10.82 год., D.R. 31, стр. 223.
175. Евр. Съд П. Ч., делото *Deweer*, решение от 27 февруари 1980 год., Series A No. 35, стр. 25, параграф 49.
176. Виж, например, Жалба No. 7116/75, *X v. the Federal Republic of Germany*, решение от 4.10.76 год., D.R. 7, стр. 91; Жалба No. 9777/82, *T. v. Belgium*, решение от 14.7.83 год., D.R. 34, стр. 158.
177. Евр. Съд П. Ч., делото *Axen*, решение от 8 декември 1983 год., Series A No. 72, стр. 12, параграф 25.
178. Решение по делото *Axen*, цитирано *no-gore*; Евр. Съд П. Ч., делото *Sutter*, решение от 22 февруари 1984 год., Series A No. 74, стр. 13, параграф 30.

179. Евр. Съд П. Ч., делото *Monnell and Morris*, решение от 2 март 1987 год., Series A No. 115, стр. 22-23, параграфи 58-61.
180. Евр. Съд П. Ч., делото *Ekbatani*, решение от 26 май 1988 год., Series A No. 134.
181. Жалба No. 7211/75, *X v. Switzerland*, решение от 6.10.76 год., D.R. 7, стр. 104; Жалба No. 10807/84, *K. v. Switzerland*, решение от 4.12.84 год., D.R. 41, стр. 242.
182. Жалба No. 9486/81, *Adler v. Switzerland*, Доклад на Комисията от 15.3.85 год., D.R. 46, стр. 36.
183. Евр. Съд П. Ч., делото *Campbell and Fell*, решение от 28 юни 1984 год., Series A No. 80, стр. 42, параграфи 86-88.
184. Евр. Съд П. Ч., делото *Le Compte, Van Leuven and De Meyere*, решение от 23 юни 1981 год., Series A No. 43, стр. 25, параграф 59; делото *Albert and Le Compte*, решение от 10 февруари 1983 год., Series A No. 58, стр. 18-19, параграфи 34-35; делото *H. v. Belgium*, решение от 30 ноември 1987 год., Series A No. 127, стр. 36, параграф 54.
185. Евр. Съд П. Ч., делото *Deweer*, решение от 27 февруари 1980 год., Series A No. 35, стр. 24-29, параграфи 48-54; и виж делата, посочени в горната забележка.
186. Евр. Съд П. Ч., делото *Hakansson and Sturesson*, решение от 21 февруари 1990 год., Series A No. 171, стр. 20-21, параграфи 66-68.
187. Евр. Съд П. Ч., делото *Campbell and Fell*, решение от 28 юни 1984 год., Series A No. 80, стр. 42-43, параграфи 89-92; изглежда решението имплицитно потвърждава, че съдържащите се в чл.б изрични ограничения на публичността не се отнасят за обявяването на решението.
188. Евр. Съд П. Ч., делото *Pretto and Others*, решение от 8 декември 1983 год., Series A No. 71, стр. 12, параграф 27, делото *Sutter*, решение от 22 февруари 1984 г., Series A No. 74, стр. 14, параграфи 31-34.
189. Евр. Съд П. Ч., делото *Axen*, решение от 8 декември 1983 год., Series A No. 72, стр. 13-14, параграфи 29-32.
190. Евр. Съд П. Ч., делото *Golder*, решение от 21 февруари 1975 год., Series A No. 18, стр. 14, параграф 32, делото *Konig*, решение от 28 юни 1978 г., Series A No. 27, стр. 33, параграф 98 и делото *Erkner and Hofauer*, решение от 23 април 1987 год., Series A No. 117, стр. 61, параграф 64 (датата на възражението срещу административното решение приета за начален момент); делото *Lithgow and Others*, решение от 8 юли 1986 год., Series A No. 102, стр. 72, параграф 199 (периода на преговорите не е включен).
191. Евр. Съд П. Ч., делото *Eckle*, решение от 15 юли 1982 год., Series A No. 51, стр. 33, параграф 73.
192. Евр. Съд П. Ч., делото *Foti*, решение от 10 декември 1982 год., Series A No. 56, стр. 18, параграф 53.
193. Евр. Съд П. Ч., делото *Wemhoff*, решение от 27 юни 1968 год., Series A No. 7, стр. 12, параграф 18 (апелативно производство по наказателно дело); делото *Konig*, решение от 28 юни 1978 год., Series A No. 27, стр. 33, параграф 98 (апелативно производство по гражданско дело); делото *Deumeland*, решение от 29 май 1986 год., Series A No. 100, стр. 26, параграф 77 (производство пред конституционен съд); делото *Buchholz*, решение от 6 май 1981 год., Series A No. 42, стр. 15, параграфи 47-48 (процедурите пред конституционния съд, които не засягат спорния въпрос не се вземат под внимание).
194. Виж, например, Евр. Съд П. Ч., делото *Buchholz*, решение от 6 май 1981 год., Series A No. 42, стр. 15, параграф 49.
195. Евр. Съд П. Ч., делото *H. v. the United Kingdom*, решение от 8 юли 1987 год., Series A No. 120, стр. 38, параграф 85; делото *Deumeland*, решение от 29 май 1986 год., Series A No. 100, стр. 29, параграф 90 (процедури във връзка със социалното осигуряване).
196. Виж, например, решение по делото *Buchholz*, цитирано по-горе, параграф 50; Евр. Съд П. Ч., делото *Guincho*, решение от 28 юни 1984 год., Series A No. 81, стр. 14, параграф 32.
197. Решение по делото *Buchholz*, цитирано по-горе, стр. 15, параграф 49.
198. Решение по делото *H. v. the United Kingdom*, цитирано по-горе, стр. 38, параграф 84; Евр. Съд П. Ч., делото *Baraona*, решение от 8 юли 1987 год., Series A No. 122, стр. 20, параграфи 53-56.
199. Жалба No. 7360/76, *Zand v. Austria*, решение от 12.10.78 год., D.R. 15, стр. 70; Жалба No. 9845/80, *X and Others v. the Federal Republic of Germany*, решение от 15.10.81 год., D.R. 26, стр. 194.
200. Жалба No. 8233/78, *X v. the United Kingdom*, решение от 3.10.79 год., D.R. 17, стр. 122.
201. Виж, например, Евр. Съд П. Ч., делото *Konig*, решение от 28 юни 1978 год., Series A No. 27, стр. 34, параграф 100; делото *Milasi*, решение от 25 юни 1987 год., Series A No. 119, стр. 46, параграф 18.
202. Виж, например, Евр. Съд П. Ч., делото *Buchholz*, решение от 6 май 1981 год., Series A No. 42, стр. 16, параграф 51; делото *Guincho*, решение от 10 юли 1984 год., Series A No. 81, стр. 16-17, параграфи 38-41 (проучване на трудностите в португалската правораздавателна система вследствие възстановяването на демокрацията); делото *Milasi*, решение от 25 юни 1987 год., Series A No. 119, стр. 46-47, параграфи 17-20.
203. Евр. Съд П. Ч., делото *Konig*, решение от 28 юни 1978 год., Series A No. 27, стр. 34-37, параграфи 101-105.
204. Евр. Съд П. Ч., делото *Konig*, решение от 28 юни 1978 год., Series A No. 27, стр. 34-37, параграфи 101-105.
205. Евр. Съд П. Ч., делото *Baggetta*, решение от 25 юни 1987 год., Series A No. 119, стр. 32-34, параграфи 21-25.
206. Евр. Съд П. Ч., делото *Caruano*, решение от 25 юни 1987 год., Series A No. 119, стр. 11, параграфи 23-25.
207. *Ibid.*, стр. 14, параграф 34.
208. Евр. Съд П. Ч., делото *Ringeisen*, решение от 16 юли 1971 год., Series A No. 13, стр. 45, параграф 110.
209. Евр. Съд П. Ч., делото *Pretto and Others*, решение от 8 декември 1981 год., Series A No. 71, стр. 16, параграф 37.
210. Евр. Съд П. Ч., делото *Buchholz*, решение от 6 май 1981 год., Series A No. 42, стр. 17, параграф 53.
211. Евр. Съд П. Ч., делото *Zimmermann and Steiner*, решение от 13 юли 1983 год., Series A No. 66, стр. 11-13, параграфи 25-32.
212. Евр. Съд П. Ч., делото *Guincho*, решение от 10 юли 1984 год., Series A No. 81, стр. 14-17, параграфи 32-41.
213. Евр. Съд П. Ч., делото *H. v. the United Kingdom*, решение от 8 юли 1987 год., Series A No. 120, стр. 59-63, параграфи 71-86.
214. Евр. Съд П. Ч., делото *B. v. Austria*, решение от 28 март 1990 год., Series A No. 175, стр. 18-19, параграфи 49-55.
215. Виж, например, Евр. Съд П. Ч., делото *Monnell and Morris*, решение от 2 март 1987 год., Series A No. 115, стр. 21-25, параграфи 55-70.
216. Виж, например, Жалба No. 7945/77, *X v. Norway*, решение от 4.7.78 год., D.R. 14, стр. 228; Жалба No. 8603/79 и сл., *Crociani and Others v. Italy*, решение от 18.12.80 год., D.R. 22, стр. 147.

217. Виж, например, Жалба No. 6172/73, *X v. the United Kingdom*, решение от 7.7.75 год., D.R. 3, стр. 77; Жалба No. 10000/82, *H. v. the United Kingdom*, решение от 4.7.83 год., D.R. 33, стр. 247.
218. Евр. Съд П. Ч., *Deweere*, решение от 27 февруари 1980 год., Series A No. 35, стр. 30, параграф 56.
219. Евр. Съд П. Ч., делото *Albert and Le Compte*, решение от 10 февруари 1983 год., Series A No. 58, стр. 16, параграф 30.
220. Евр. Съд П. Ч., делото *Delcourt*, решение от 17 януари 1970 год., Series A No. 11, стр. 15, параграф 28; делото *Monnell and Morris*, решение от 2 март 1987 год., Series A No. 115, стр. 23, параграф 62.
221. Жалба No. 10142/82, *U. v. Luxembourg*, решение от 8.7.85 год., D.R. 42, стр. 86 (обвинението към второинстанционния съд е имало по-дълъг срок за обжалване, отколкото обвиняемият; прокурорът при първата инстанция е имал равни права с обвиняемия).
222. Виж, например, Евр. Съд П. Ч., делото *H. v. Belgium*, решение от 30 ноември 1987 год., Series A No. 127, стр. 35, параграф 53.
223. Евр. Съд П. Ч., делото *Colozza*, решение от 12 февруари 1985 год., Series A No. 89, стр. 14, параграф 27; положението може да е различно, ако обвиняемият знае за производството и изрично се откаже от правото си да се яви лично, *ibid.*, стр. 14, параграф 28.
224. Евр. Съд П. Ч., делото *Schenk*, решение от 12 юли 1988 год., Series A No. 140, стр. 29, параграф 46; Евр. Съд П. Ч., делото *Unterperinger*, решение от 24 ноември 1986 год., Series A No. 110, стр. 15, параграф 33; Евр. Съд П. Ч., делото *Barbera, Messegue and Jabardo*, решение от 6 декември 1988 год., Series A No. 146, стр. 31, параграф 68.
225. Виж, например, Евр. Съд П. Ч., делото *Barbera and Others*, цитирано по-горе, стр. 33, параграф 78; Евр. Съд П. Ч., делото *Bricmont*, решение от 7 юли 1989 год., Series A No. 158, стр. 30, параграф 81; Евр. Съд П. Ч., делото *Kostovski*, решение от 20 ноември 1989 год., Series A No. 166, стр. 20, параграф 41; и виж по-нататък по член 6, точка 3. d., по-долу.
226. Виж, например, Евр. Съд П. Ч., решение по делото *Bricmont*, цитирано по-горе, стр. 30, параграф 81; Евр. Съд П. Ч., делото *Kamasinski*, решение от 19 декември 1989 год., Series A No. 168, стр. 43, параграф 102.
227. Виж, например, Жалба No. 1035/61, *X v. the Federal Republic of Germany*, решение от 17.1.63 год., Сборник 10, стр. 12; Жалба No. 5460/72, *Firestone Co. v. the United Kingdom*, решение от 2.4.73 год., Сборник 43, стр. 99.
228. Жалба No. 1035/61, *X v. the Federal Republic of Germany*, цитирано по-горе
229. Евр. Съд П. Ч., делото *H. v. Belgium*, решение от 30 ноември 1987 год., Series A No. 127, стр. 35, параграф 53.
230. Евр. Съд П. Ч., делото *Albert and Le Compte*, решение от 10 февруари 1983 год., Series A No. 58, стр. 16, параграф 30. Виж също и Евр. Съд П. Ч., делото *Agosi*, решение от 27 октомври 1986 год., Series A No. 108, стр. 21-22, параграфи 63-66 (неприложим при митнически процедури за конфискация).
231. Жалба No. 4124/69, делото *X v. the Federal Republic of Germany*, решение от 13.7.70 год., Сборник 35, стр. 132, цитиране на Доклад на Комисията в Жалба No. 788/60, *Austria v. Italy*.
232. Жалба No. 5124/71, *X v. the United Kingdom*, решение от 19.7.72 год., Сборник 42, стр. 135; делото *Salabiaku*, решение от 7 октомври 1988 год., Series A No. 141, стр. 15, параграф 28.
233. Жалба No. 5124/71, *X v. the United Kingdom*, цитирано по-горе
234. Eur. Court H. R., делото *Salabiaku*, решение от 7 октомври 1988 год., Series A No. 141, стр. 15-17, параграфи 28-30.
235. Жалба No. 8803/79, *Lingens and Leitzgeb v. Austria*, решение от 11.12.81 год., D.R. 26, стр. 171.
236. Жалба No. 2518/65, *X v. Denmark*, решение от 14.12.65 год., Сборник 18, стр. 44; Жалба No. 2676/65, *X v. Austria*, решение от 3.4.67 год., Сборник 23, стр. 31; Жалба No. 8945/80, *S. v. the Federal Republic of Germany*, D.R. 39, стр. 43 (предишно осъждане от чуждестранен съд за същото деяние).
237. Жалба No. 9167/80, *X v. Austria*, решение от 15.10.81 год., D.R. 26, стр. 248.
238. Евр. Съд П. Ч., делото *Schenk*, решение от 12 юли 1988 год., Series A No. 140.
239. Виж по-специално решението по делото *Salabiaku*, цитирано по-горе, стр. 15, параграф 28.
240. Делото *Austria v. Italy* (Pfunders case), Годишник 6, стр. 740.
241. Евр. Съд П. Ч., делото *Minelli*, решение от 25 март 1983 год., Series A No. 62, стр. 15, параграф 30.
242. Евр. Съд П. Ч., делото *Adolf*, решение от 26 март 1982 год., Series A No. 49, стр. 17-19, параграфи 38-41; делото *Englert*, решение от 25 август 1987 год., Series A No. 123, стр. 54-56, параграфи 37-41.
243. Виж, например, Жалба No. 7640/76, *Geerk v. Switzerland*, решение от 7.3.78 год., D.R. 12, стр. 103.
244. Решение по делото *Minelli*, цитирано по-горе; Евр. Съд П. Ч., делото *Lutz*, решение от 25 август 1987 год., Series A No. 123, стр. 24-26, параграфи 58-67.
245. Евр. Съд П. Ч., делото *Nolkenbockhoff*, решение от 25 август 1987 год., Series A No. 123, стр. 77-81, параграфи 31-41.
246. Евр. Съд П. Ч., решение по делото *Englert*, цитирано по-горе, стр. 55, параграф 37; решение по делото *Nolkenbockhoff*, цитирано по-горе, стр. 79, параграф 37; решение по делото *Lutz*, цитирано по-горе, стр. 25, параграф 60; виж решение по делото *Minelli*, цитирано по-горе, стр. 18, параграф 37.
247. Виж, например, Жалба No. 9037/80, *X v. Switzerland*, решение от 5.5.81 год., D.R. 24, стр. 221; делото *Lutz*, цитирано по-горе, стр. 25, параграф 59 (прекратяване на делото).
248. Решение по делото *Adolf*, цитирано по-горе.
249. Решение по делото *Minelli*, цитирано по-горе.
250. Решение по делото *Englert*, цитирано по-горе, стр. 55, параграф 40; решение по делото *Lutz*, цитирано по-горе, стр. 26, параграф 63; решение по делото *Nolkenbockhoff*, цитирано по-горе, стр. 81, параграф 40.
251. Жалба No. 7986/77, *Krause v. Switzerland*, решение от 3.10.78 год., D.R. 13, стр. 73; Жалба No. 9077/80, *X v. Austria*, решение от 6.10.81 год., D.R. 26, стр. 211; Жалба No. 8361/78, *X v. the Netherlands*, решение от 17.12.81 год., D.R. 27, стр. 37; Жалба No. 10847/84, *R. F. and S. F. v. Austria*, решение от 7.10.85 год., D.R. 44, стр. 238.
252. Жалба No. 7986/77, *Krause v. Switzerland*, цитирана по-горе.

253. Жалби NoNo 9077/80 и 10847/84, *цитирани по-горе*.
254. Жалби NoNo 8603/79 и сл., *Crociani and Others v. Italy*, решение от 18.12.80 год., D.R. 22, стр. 147.
255. Жалба No. 11822/85, *X v. the United Kingdom*, решение от 7.10.87 год., Eur. Human Rights Report 11, стр. 82.
256. Жалба No. 343/57, *Nielsen v. Denmark*, решение от 2.9.59 год., Годишник 2, стр. 412; Жалба No. 9614/81, *G., S. and M. v. Austria*, D.R. 34, стр. 119.
257. Жалба No. 524/59, *Ofner v. Austria*, решение от 19.12.60 год., Сборник 5, стр. 1 Годишник 3, стр. 322 и Годишник 6, стр. 676; Жалба No. 8490/79, *Zimmerman v. Austria*, решение от 12.3.81 год., D.R. 22, стр. 140 (решение) и D.R. 30, стр. 15 (приятелско споразумение); Жалба No. 10959/84, *Chichlian and Ekindjian v. France*, Доклад на Комисията от 16.3.89 год. (непубликуван).
258. Жалба No. No. 524/59, *Ofner v. Austria, цитирано по-горе*; Жалба No. 7628/76, *X v. Belgium*, решение от 9.5.77 год., D.R. 9, стр. 169.
259. Евр. Съд П. Ч., делото *Campbell and Fell*, решение от 28 юни 1984 год., Series A No. 80, стр. 44, параграф 96.
260. Жалба No. 8361/78, *X v. the Netherlands*, решение от 17.12.81 год., D.R. 27, стр. 37.
261. Виж, например, делото *Chichlian and Ekindjian v. France*, Доклад на Комисията, *цитиран по-горе*
262. Евр. Съд П. Ч., делото *Kamasinski*, решение от 19 декември 1989 год., Series A No. 168, стр. 35, параграф 74.
263. Евр. Съд П. Ч., делото *Brozicek*, решение от 19 декември 1989 год., Series A No. 167, стр. 18, параграф 41.
264. Виж, например, Жалба No. 2370/64, *X v. Austria*, решение от 11.2.67 год., Сборник 22, стр. 96; Жалба No. 11219/84, *Kurup v. Denmark*, решение от 10.7.85 год., D.R. 42, стр. 287.
265. Виж, например, Жалба No. 7628/76, *X v. Belgium*, решение от 9.5.77 год., D.R. 9, стр. 169; Жалба No. 7909/77, *X and Y v. Austria*, решение от 12.10.78 год., D.R. 15, стр. 160.
266. Евр. Съд П. Ч., делото *Campbell and Fell*, решение от 28 юни 1984 год., Series A No. 80, стр. 45, параграф 98.
267. Евр. Съд П. Ч., делото *Albert and Le Compte*, решение от 10 февруари 1983 год., Series A No. 58, стр. 20, параграф 41.
268. Жалба No. 7909/77, *X and Y v. Austria*, решение от 12.10.78 год., D.R. 15, стр. 160.
269. Жалба No. 5523/72, *Huber v. Austria*, решение от 4 и 5.10.74 год., Сборник 46, стр. 99.
270. Жалба No. 8463/78, *Krocher and Moller v. Switzerland*, решение от 9.7.81 год., D.R. 26, стр. 24.
271. Жалба No. 7854/77, *Bonzi v. Switzerland*, решение от 12.7.78 год., D.R. 12, стр. 185; Жалба No. 8339/78, *Schertenleib v. Switzerland*, решение от 12.7.79 год., D.R. 17, стр. 180; Жалба No. 8463/78, *Krocher and Moller v. Switzerland, цитирани по-горе*
272. Жалба No. 11219/84, *Kurup v. Denmark*, решение от 10.7.85 год., D.R. 42, стр. 287.
273. Жалба No. 8403/78, *Jespers v. Belgium*, D.R. 27, стр. 61, стр. 87-88; виж Резолюция на Комитета на министрите DH (82) 3, *ibid.* стр. 93.
274. Евр. Съд П. Ч., делото *Kamasinski*, решение от 19 декември 1989 год., Series A No. 168, стр. 39, параграфи 87-88; виж също и Жалба No. 7138/75, *X v. Austria*, решение от 5.7.77 год., D.R. 9, стр. 50.
275. Виж, например, подхода на Съда по оплакванията по член 6, точка 3. б., в Евр. Съд П. Ч., делото *Bricmont*, решение от 7 юли 1989 год., Series A No. 158, стр. 31-32, параграфи 90-93.
276. Виж, например, Жалба No. 2676/65, *X v. Austria*, решение от 3.4.67 год., Сборник 23, стр. 31; Жалба No. 7138/75, *X v. Austria*, решение от 5.7.77 год., D.R. 9, стр. 50.
277. Евр. Съд П. Ч., делото *Pakelli*, решение от 25 април 1983 год., Series A No. 64, стр. 15, параграф 31.
278. Виж, например, Евр. Съд П. Ч., делото *Campbell and Fell*, решение от 28 юни 1984 год., Series A No. 80, стр. 45, параграф 99, прилагащо принципа от делото *Pakelli*.
279. Виж, например, Жалба No. 6946/75, *X v. the Federal Republic of Germany*, решение от 6.7.76 год., D.R. 6, стр. 114; Жалба No. 9728/82, *M. v. the United Kingdom*, решение от 15.7.83 год., D.R. 36, стр. 155-158.
280. Жалба No. 722/60, *X v. the Federal Republic of Germany*, решение от 6.3.62 год., Сборник 9, стр. 1; Жалби NoNo 7572/76 и сл., *Ensslin and Others v. the Federal Republic of Germany*, решение от 8.7.78 год., D.R. 14, стр. 64; Жалба No. 8295/78, *X v. the United Kingdom*, решение от 9.10.78 год., D.R. 15, стр. 242.
281. Жалби NoNo 7572/76 и сл., *Ensslin and Others v. the Federal Republic of Germany, цитирано по-горе*.
282. Евр. Съд П. Ч., делото *Artico*, решение от 13 май 1980 год., Series A No. 37, стр. 15, параграф 33.
283. Решение по делото *Artico, цитирано по-горе*; Евр. Съд П. Ч., делото *Goddi*, решение от 9 април 1984 год., Series A No. 76, стр. 12, параграф 31; делото *Kamasinski*, решение от 19 декември 1989 год., Series A No. 168, стр. 32, параграф 65; Жалба No. 9022/80, *W. v. Switzerland*, решение от 13.7.83 год., D.R. 33, стр. 21.
284. Евр. Съд П. Ч., делото *Engel and Others*, решение от 8 юни 1976 год., Series A No. 22, стр.38, параграф 91.
285. Евр. Съд П. Ч., делото *Monnell and Morris*, решение от 2 март 1987 год., Series A No. 115, стр. 25, параграф 67.
286. Решение по делото *Pakelli, цитирано по-горе*; Евр. Съд П. Ч., делото *Granger*, решение от 28 март 1990 год., Series A No. 174, стр. 18, параграф 47.
287. Решение по делото *Granger, цитирано по-горе*
288. Евр. Съд П. Ч., делото *Luedicke, Belkacem and Koc*, решение от 28 ноември 1978 год., Series A No. 29, стр. 19, параграф 44.
289. Жалба No. 9365/81, *X v. the Federal Republic of Germany*, решение от 6.5.82 год., D.R. 28, стр. 229; Жалба No. 9419/81, *СТР. v. Switzerland*, решение от 4.7.83 год., D.R. 33, стр. 153.
290. Виж, например, Евр. Съд П. Ч., решение по делото *Bonish*, становище на Комисията, Series A No. 92, стр. 22; Жалба No. 8231/78, *X v. the United Kingdom*, решение от 6.3.82 год., D.R. 28, стр. 5; Евр. Съд П. Ч., делото *Engel and Others*, решение от 8 юни 1976 год., Series A No. 22, стр. 38, параграф 91; Евр. Съд П. Ч., делото *Bricmont*, решение от 7 юли 1989 год., Series A No. 158, стр. 31, параграф 89..
291. Жалба No. 9000/80, *X v. Switzerland*, решение от 11.3.82 год., D.R. 28, стр. 127.

292. Евр. Съд П. Ч., делото *Bonish*, решение от 6 май 1985 год., Series A No. 92, стр. 15, параграф 32.
293. Жалба No. 9000/80, *X v. Switzerland*, цитирано по-горе
294. Евр. Съд П. Ч., делото *Bonish*, решение от 12 март 1984 год., Series A No. 92, Становище на Комисията и Решение на Съда от 6 май 1985 год., стр. 14-16, параграфи 28-35.
295. Евр. Съд П. Ч., делото *Barbera, Messegue and Jabardo*, решение от 6 декември 1988 год., Series A No. 146, стр. 33, параграф 78.
296. Евр. Съд П. Ч., делото *Unterperinger*, решение от 27 ноември 1986 год., Series A No. 110, стр. 14, параграф 31; делото *Kostovski*, решение от 20 ноември 1989 год., Series A No. 166, стр. 25, параграф 41.
297. Решение по делото *Unterperinger*, цитирано по-горе
298. Решение по делото *Kostovski*, цитирано по-горе; виж също и Евр. Съд П. Ч., делото *Windisch*, решение от 27 септември 1990 год., Series A No. 186, стр. 10-11, параграфи 26-32; делото *Delta*, решение от 23 януари 1991 год., Series A No. 191.
299. Жалба No. 8395/78, *X v. Denmark*, решение от 16.12.81 год., D.R. 27, стр. 50.
300. Жалба No. 11219/84, *Kurup v. Denmark*, решение от 10.7.85 год., D.R. 42, стр. 287.
301. Вж., например, Жалба No. 12045/86, *Blastland v. the United Kingdom*, решение от 7.5.87, Eur. Human Rights Reports 10, стр. 528.
302. Жалба No. 10210/82, *K v. France*, решение 7.12.83 год., D.R. 35, стр. 203.
303. Решение по делото *Luedicke, Belkacem and Koc*, цитирано по-горе, стр. 20, параграф 48.
304. *Ibid.*, стр. 20, параграф 49 по отношение на *Belkacem*; вж. също делото *Kamasinski*, решение от 19 декември 1989 год., Series A No. 168, стр. 36-37, параграфи 76-81.
305. Решение по делото *Kamasinski*, цитирано по-горе, стр. 38, параграфи 84-85.
306. Жалба No. 6185/73, *X v. Austria*, решение от 29.5.75 год., D.R. 2, стр. 68.
307. Решение по делото *Luedicke, Belkacem and Koc*, цитирано по-горе.
308. Жалба No. 10221/82, *X v. the Federal Republic of Germany*, решение от 15.7.83 год., Eur. Human Rights Reports 6, стр. 310-353.
309. Жалба No. 6185/73, *X v. Austria*, цитирано по-горе
310. Решение по делото *Kamasinski*, цитирано по-горе, стр. 35, параграф 74.
311. *Ibid.*, стр. 35, параграф 74.
312. *Ibid.*, стр. 36-37, параграфи 78-81.
313. *Ibid.*, стр. 37-38, параграфи 82-83.
314. *Ibid.*, стр. 38, параграфи 84-85.
315. *Ibid.*, стр. 35, параграф 74; Евр. Съд П. Ч., делото *Artico*, решение от 13 май 1980 год., Series A No. 37, стр. 16-18, параграфи 33-36; решение по делото *Luedicke, Belkacem and Koc*, цитирано по-горе.